

TANÁRI KÉZIKÖNYV A

VIZUÁLIS KULTÚRA

TANTÁRGY TANÍTÁSÁHOZ

5. osztály

Tananyagfejlesztők: Bakos Tamás, Nyitrai Péter, Nyitrai Piroska

Tanári kézikönyv a vizuális kultúra tantárgy tanításához 5. osztály

Raktári szám: OH-VIZ05

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Bakos Tamás – Nyitrai Péter – Nyitrai Piroska

TANÁRI KÉZIKÖNYV

VIZUÁLIS KULTÚRA

TANTÁRGY TANÍTÁSÁHOZ

5. osztály

A 2020-ban kiadott Nemzeti alaptanterv és a
kapcsolódó kerettanterv alapján

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	3
Tantervi változások a gyakorlat tükrében	3
Konceptióból eredő formai jellemzők a NAT szövegében.....	3
Változik a világ, változik az élet.....	4
Általános módszertani javaslatok az 5. évfolyam vizuális kultúra tanításához	5
Differenciálás	5
Aktív tanulás, projektek	6
Ajánlott tanulói tevékenységek a KET Fejlesztési feladatai és ismeretei feldolgozásához	8
Az alkotva befogadás elve, mint régóta korszerű módszertani alapelvünk.....	8
Néhány gondolat a tanulási folyamat mikroszintű tervezéséről	9
Alkotva befogadás elve alapján tervezett feladatok.....	9
Az emberi alak.....	9
Ember és öltözék.....	16
Múzeumpedagógiai jellegű tárgyalás.....	18
Ember a térben	21
Ember és idő	23
Vizuális kommunikációs jellegű feladatok.....	24
Hír, vélemény, befolyásolás	25
Hétköznapi médiumaink	26
Tárgykultúra és magyar népművészet tartalmú feladatok.....	26
Hétköznapi tárgyak.....	27
Tematikus tervezés – projekttervezés	29
Néhány gondolat a vizuális kultúra tantárgy pedagógiai tervezéséről.....	29
Tematikus terv Petőfi Sándor: János vitéz című művéhez.....	29
Képzőművészeti kapcsolódások a tematikus tervben	30
Néprajzi tartalmak megjelenítése a tematikus tervben	32
Tematikus terv Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk című művéhez	34
A mozgókép megjelenése a tematikus tervben	34
Tér- és időbeli viszonyok megjelenése a tematikus tervben	36
Tárgyak és funkció megjelenése a tematikus tervben.....	37
Az épített környezet funkciója témához kapcsolódó tematikus tervek.....	42
Az iskolaépületre és tanulási szokásokra reflektáló feladatok.....	42
Tanulmányi sétához kapcsolódó tematikus terv.....	44
Befejezésül	47

BEVEZETŐ

Tantervi változások a gyakorlat tükrében

A 2020-ban megjelent Nemzeti alaptanterv (NAT) bőségesen és érthetően írja le annak az embernek a képét, akivel 5. osztályos kiskamaszként találkozunk. A tanári kézikönyvben igyekszünk gyakorlati válaszokat adni minden olyan kérdésre, ami kollégáinkban az új szabályozás olvasásakor tartalmi és formai jellegű kérdésként egyaránt felmerülhet.

Az új NAT a kötelező óraszám felosztásakor tíz évfolyamra fogalmazza meg a vizuális kultúra tantárgy közös fejlesztési feladatait, amit a dokumentum tanulási eredményeknek nevez. A kapcsolódó kerettanterv (továbbiakban KET) rendre két évfolyamra határozza meg a NAT megfelelő tanulási eredményeihez kapcsolódó fejlesztési feladatait és ismereteit, ezért az ötödik évfolyam végére elvárt fejlesztést ennek tükrében kell látnunk. Az ötödik évfolyam a legtöbb tantárgy esetében is az átmenet évfolyama. Az évkezdés még inkább az alsó tagozatra hasonlít, az adott korosztály életkori sajátosságai miatt azonban (amelyek a tantervi szövegek bevezetőjében érthető összefüggésekben vannak megfogalmazva) a tanulók egyre önállóbbak, így egyre inkább képesek a rájuk bízott feladatokat önmaguk számára szervezni és önállóan megoldani.

Koncepcióból eredő formai jellemzők a NAT szövegezésében

A NAT és a kerettantervek megalkotásának alapvető koncepcionális vonása a tanítás-tanulás folyamatának korszerű szemlélete, amelynek jellemző hívószavai a differenciálás, az aktív tanulás, például a jelenségalapú és felfedezéssel tanulás, továbbá a problémaalapú és projekt módszertan. Ezek bizonyos tantárgyak esetében újdonságnak számítanak, a vizuális kultúra tantárgyban azonban többé-kevésbé régóta jelen vannak, vagy jelen lehetnének.

A tantárgy speciális ismeretrendszerét aktív tanulói tevékenységekben, az „alkotva befogadás” elve alapján kívánja elsajátíttatni a tanulókkal, szemben az ismeretelvű gyakorlattal, ami például a vizuális kifejezőeszközök elméleti kereteit, szintani ismereteket, művészettörténeti tényanyagot kívánja hagyományos módszertannal átadni. A módszertani ajánlás sok esetben tehát a NAT és a kapcsolódó kerettantervek szövegében kódolva rejtőzik (például „*társaival együttműködésben*”, „*egyénileg, vagy csoportban*”, „*az alkotó és a befogadó oldalon is*”, „*egyéni ismeretszerzését csoportos alkotómunkában felhasználva*”).

A kézikönyvben az a célunk, hogy egy-egy ilyen szabályozásban megjelenő fordulatot segítsünk élettel, feladatpéldával, konkrétummal feltölteni.

A vizuális kultúra tárgy tanítását szabályozó NAT és a KET szemléletében alapvetően látszik az a vezérelv, hogy nem „tantárgyat tanítunk”, hanem a vizuális kultúra tantárgy keretében a tanulók vizualitását fejlesztjük, akik a vizuális nevelés sajátos tevékenységeit végzik, így a munkájuk gyakran látható és kézzel fogható produktumot termel.

A 2020-ban kiadott NAT tanulási eredményekben gondolkodik, ami azt fogalmazza meg, hogy az adott iskolaszakasz végére a tanulóktól milyen szinten várható el egy speciális, tantárgyra jellemző tevékenység elvégzése.

A vizuális kultúra tantárgy legfontosabb jellemzőjéből következik ugyanakkor, hogy a megfogalmazott tanulási eredmény a tanuló aktivitását célozza meg. A megelőző tantervi szabályozás szövegének változását részben formai változásként láthatjuk, sokban megegyezik az előzővel, általában azonban nagy szemléleti változás tapasztalható.

A KET a NAT tanulási eredményeit konkretizálja fejlesztési feladatok és ismeretek alakjában. Mi pedig a KET fejlesztési feladatait fogalmazzuk át feladatokká, amelyek egészen konkrét módon képesek segíteni az alapidokumentumok szabályainak gyakorlati alkalmazását. Ez a kézikönyv célja, és ennél nem több. A kézikönyv szerkezetét annak reményében terveztük, hogy a „miértkre” kapjon választ a kedves olvasó. A régebbi vizuális kultúra tantervek a mit, hogyan, mennyit kérdéskörét szabályozták. Például olyan technikákat tanítottak, amik majd (esetleg jóval később) lehetővé tehetik a tanulók számára a személyes kifejezés közérthető (tehát az aktuális akadémista szemléletnek megfelelő) megvalósítását. De az imént a hangsúly a „majd” kifejezésen volt, hisz a hagyományos rajztanítás szemléletében csak akkor lehet továbblépni, ha már megvult például az alma, kocka, vágódeszka, művészeti anatómia, drapéria rajzolásán keresztül az ábrázolási képességek megfelelő fejlesztése. Mai korunkban a korszerű tantervek a *miértkre* adnak választ. A vizuális kultúra részterületei szerint tervezzük a tanulók munkáját, és azt várjuk, hogy a tanulók feladatmegoldás közben a különböző részceloknak megfelelően keressenek kommunikációs formát, és ne a formához (technikához) igazítsák a tartalmat.

A kézikönyvben leírt feladatok némelyike ismerős lehet ismerős a kedves olvasó számára, hisz ma-gunk is gyakorló pedagógusként találkozhattunk egy-egy ötlet csírájával, viszont ezeket igen nehéz lenne lehivatkozni, nevesíteni. Fontosnak tartjuk ennek tükrében megjegyezni, hogy nem használtunk fel ténylegesen publikált feladatrendszereket a kézikönyv írásakor, de nem kizárt, hogy pedagógus előéletünkben, órára való készülés során akár látott képanyagként, vagy hallgatói ötletként szűrődött be a gondolkodásunkba néhány tanulói tevékenység vagy produktum. Természetesen ha ismert a forrás, megjelöljük.

Változik a világ, változik az élet

A NAT koncepciója kifejezetten épít a tantárgyak közötti kapcsolódás lehetőségére, hisz ez segíti egy-egy jelenség minél alaposabb körüljárását, segíti, hogy a szaktárgyi rendszerben széttagolt tartalmak egységes rendszert alkossanak, így gondoskodva a tanulók komplex személyiségfejlesztéséről. A gyakorlatban ez azt is jelenti, hogy a vizuális kultúra a saját fejlesztési feladatainak teljesítésén kívül sajátos tevékenységrendszerével eszközként is képes hozzájárulni más tananyagtartalmak tanulásához. Ez alatt nem csak a szokásrend által evidensnek tűnő, például irodalommal, ének-zenével, történelemmel való kapcsolódást értjük, hanem a matematikával, természetismerettel, és akár bizonyos konkrét tartalmak mentén (például fenntarthatóság problémaköre) más tantárgyakkal is.

A kézikönyvben ajánlott feladatok rendszerében erre is szeretnénk példákat nyújtani. Biztosak vagyunk benne, hogy azért olvassa kedves kollégánk éppen ezt a könyvet, mert valamikor adottságai, érdeklődése, speciális képességei miatt lépett erre a pályára, és ezek szerint a pályán is maradt. Fel-tételezzük, hogy sokaknak a diplomáján még „rajztanár” a képesítés megjelölése, mint a miénken is. Biztosan szereti a vizuális kifejezés hagyományos technikáit művelni és tanítani egyaránt, miközben korántsem vagyunk biztosak abban, hogy ugyanennyire szereti az „újmédia” jelenségeit is. Pedig a tanulók, akikkel találkozunk, életük jelentős részét már a digitális, virtuális világban élik, az ott látott képek, alkalmazások, lehetőségek irányítják a szemléletüket, egyébként pedig az általuk esetleg kézzel készített, anyaghasználatot gyakorló feladatokkal a viszonyuk ellentmondásos, motivációjuk kevés.

Változik a világ, változik az életünk, amit a vizuális kultúra tantervi szabályozása is követni szándékozik. A témákban, kifejezési formákban nekünk is az életet kell követnünk, sőt a változás lehetőségét ki kell használnunk annak érdekében, hogy a hagyományos emberi, európai és magyar kultúra értékei túléljék a tanulók személyiségében a mediális változásokat.

Ilyen módon több feladatpélda épít arra, hogy a produktumot már csak „digitálisan” várja el, de a digitális formában megjelenő produktumhoz vezető út még hagyományos eszközhasználattal járó tanulói alkotó munkában nyilvánul meg, például festésben, agyagozásban, papírplasztika készítésében.

ÁLTALÁNOS MÓDSZERTANI JAVASLATOK az 5. évfolyam vizuális kultúra tanításához

Differenciálás

Utaltunk arra, hogy az új tantervek a gyakorlat, tehát a módszertan oldalán várnak el változást (átfogóan, minden tanulási területen és tantárgyban).

A vizuális kultúra módszertana sajátos módon megelőlegezte ezt az átfogó igényt, hisz a mi tantárgyunkban eddig is jelen volt a differenciáló pedagógia.

Az adott korosztály különösen igényli a differenciálást, miután ebben az időszakban egyre inkább kialakul az egyéni érdeklődés, és egyre fontosabb lesz a személyes vélemény, a saját egyéniség bemutatása. Ebben az életkorban a gyerekek rendre megkérdőjelezzik a felnőttek értékeit, gyakran gúnyt űznek belőlük, erős érzelmi viharokkal állnak ellent szinte mindennek, aminek lehet, lázadnak a tekintélyvel és a mintakövetés ellen. Ugyanakkor vágyják a törődést és a személyességet. A személyesség maga a differenciálás. A munka megtervezésénél figyelembe kell venni az egyéni érdeklődést (amit a személyes beszélgetések segíthetnek), így a feladatmegoldásban néha érdemes meghagyni az önálló választás lehetőségét, másképpen tudatos döntéseket kell hoznunk a differenciált feladatkiadással kapcsolatban. Az életkori sajátosságok miatt érdemes néha nemek szerint is differenciálnunk, más feladatot adhatunk a például hadtörténeti érdeklődésű fiúknak, és mást a divattal foglalkozó nagylányá cseperedő lánycsapatnak.

A differenciáló pedagógiának mint új szemléletmódnak biztosan meg kell jelennie az értékelési rendszerünkben is. Ha a feladatot differenciáltan adjuk ki, és a tanuló aktivitását az alkotási folyamatban (egyéni vagy csoportos) döntések sorozatára hagyjuk, és ezt egy mentori szerepben, a segítő, formáló értékeléssel kísérve valósítjuk meg, akkor a szummatív értékelés súlya is csökkenhet, aminek különös jelentősége van az adott tantárgy művészi kifejezést bátorító jellemzője miatt. Soha senkit nem láttunk, aki azért alkotott volna nagy kedvvel, hogy kettseről hármasra javítson az osztályzatán.

A tanulók hangsúlyozott egyéniségkeresése mellett bizonyára ismerős az egy-egy osztályra jellemző kollektív tudat megjelenése is. Ezt csoportjellemzők és a csoporton belüli erőviszonyok, a kortárs csoport által kijelölt értékek, összességében a korosztályi jellemzők által is meghatározott társas kultúra hordozza magában, ami a tanulás értékének elismerését is meghatározza.

Nagy különbségek lehetnek az 5. évfolyamra már elért gyerekek tevékenységi szintjei között, noha a NAT alsó tagozatos kimeneti követelményeinek az a célja, hogy az adott területen a felső tagozatra lépő gyerekek tudása érje el a megfelelő szintet. Nagy különbségek lehetnek az egyes ötödik évfolyamon belépő osztályok egésze és az azokat alkotó tanulók között, ezért is igyekeztünk ugyanazokat a fejlesztési feladatokat eltérő konkretizációs szinten (néhol több, néhol kevesebb tanulói önállóságot elváró módon) is megfogalmazni. Ez azt is jelenti, hogy tervezett módon is differenciálhatjuk a feladatkiadást, tudatosan dönthetünk arról, hogy egyes tanulók csoportban, mások egyéni munkában mit, mikor és hogyan teljesítsenek a tanulói tevékenységek rendszerében.

Sajátosan kapcsolódik a differenciálás elvéhez az önállóan, vagy csoportban végzett megelőző vizuális jellegű ismeretgyűjtés és feldolgozás kérdése. Több feladatban építünk a gyerekek önálló gyűjtőmunkájára, és utalunk a gyűjtött ismeretek bemutatására. Ha minden csoport egy tanórán mutatja be a gyűjtés eredményeként elkészített prezentációit, akkor az a tanóra dominánsan befogadó jellegű tanulói tevékenységeket tartalmaz, az alkotásra nem marad idő. Érdemesnek látszik egy-egy témát több tanórán átívelő folyamatként látnunk, ahol egy időben több választott téma bemutatója, vagy az adott témához kapcsolódó alkotó munka folyhat, ráadásul eltérő témákon is dolgozhatnak a csoportok egy

időben. Biztosan nehéz a többféle választás, így a sokféle tanulói tevékenység szervezése, de így jobb eredmény, hatékonyabb munka érhető el.

Aktív tanulás, projektek

A kompetenciaalapú tantervek egészen pontosan szólnak arról, hogy egy-egy tantárgy a maga speciális jellegével hogyan kapcsolódik a kulcskompetenciák fejlesztéséhez. Nem soroljuk fel itt tételesen a tantárgy kulcskompetencia fejlesztésében nyújtott szerepét, hiszen ezek a feladatokban konkrétan tetten érhetők, azonban két alapvető területet érdemes kiemelni a fejlesztendő kulcskompetenciák közül: a kreativitás fejlesztését és a társas kompetenciák fejlesztését. Ezek együtt képesek megvalósulni a vizuális projektfeladatokban, ahol gyakran csoportos alkotásban vagy csoportmunkában dolgoznak együtt a gyerekek.

Az alsó tagozaton is elvárható, hogy bizonyos szinten képesek legyenek a tanulók önállóan az ismeretszerzésre, a felső tagozaton azonban egyre nagyobb mértékű önállóság kell, hogy jellemezze a munkát. Ennek a folyamatnak lehet az eredménye, hogy a 10. osztályra képesek legyenek a tanulók nem csak az önálló ismeretszerzésre, hanem a feladatmegoldással kapcsolatos önálló döntések meghozatalára, az alkotás során az egyéni látásmód közvetítésére, vagy az önálló problémamegoldásra.

Ez hosszú folyamat, ami a teljes iskolázás időszakán végigvonul, a pedagógusnak a fokozatosság megtartásáról az adott gyerekcsoport ismeretében kell döntenie. A vizuális kultúra tantárgyban (a neveléstudománytól eltérően) általában kicsit mást értünk projektfeladat alatt. Ellentétben nem áll a két elgondolás: a projektfeladat műfaja megköveteli a tanulóktól, hogy egy közösen választott komplex témával kapcsolatban különböző forrásokból gyűjtsenek információkat, hogy a kijelölt probléma megoldása érdekében dolgozzanak ki megoldásváltozatokat, amely munkafolyamat végül egy produktumban (vagy előadásra alkalmas prezentációban) ölt testet. A projektfeladat célja a problémamegoldás. A problémamegoldás útja maga is fejlesztendő, sok feladat éppen a problémamegoldás érdekében végzett tevékenységet támogatja, a megoldási módok megtalálása, az önálló kísérletezés, a tévedés lehetőségének mérlegelése, az önreflexió mind-mind elősegítik a kreatív problémamegoldás fejlődését.

Bár van kreatív ötlet a folyamat végigjárása nélkül is, több feladat leírásában megjelenítettük a problémamegoldás folyamatát, a feladatokban elvárjuk a megoldás érdekében a tudatos munkatervezés lépéseinek dokumentálását is. Vannak ugyanakkor olyan tanulók is, akik egyéni, újdonságot hordozó alkotásra képesek akkor is, ha nem végzik el a rávezető feladatokat (például brain-storming, fogalomtérkép rajzolása), hanem, mintha ezek pillanatok alatt teljesülnének a fejében, azonnal alkotásba kezdenek. Vannak ilyenek, és ennek a helyzetnek a kezelésére való többek között a differenciálás a vizuális kultúra pedagógiájában.

Az aktív tanulást igenlő módszertan változatai, a jelenségalapon valóságra reflektáló, problémáit a valós élet problémáiban kereső tanulás éppúgy részévé válhat a munkánknak, mint a projektalapú tanulás szervezése. A kézikönyv egyik-másik feladata ilyen szellemben íródott.

A projektfeladatok jellemzője, hogy a személyes készségek, az az önállóan szerzett ismeretek, önállóan vagy csoportsegítséggel levont tanulságok sokféle tanulói tevékenységben történő alkalmazását kívánják meg. (Például kutatás, interjú készítése, együttműködés, önálló ismeretszerzésen alapuló reflektív alkotás létrehozása, „szöveges magyarázat”.) Ez kiegészülhet a produktum tekintetében sokféle médium alkalmazásával is.

A kézikönyv feladatainak közlésénél törekedtünk arra, hogy követhető legyen a munkaformák rendszere, így megfelelő megjegyzésekkel jelöltük, ha egyéni információgyűjtésről vagy csoportos alkotásról van szó az adott feladatban. Tudjuk, hogy nem minden csoportban végzett tanulás nevezhető csoportmunkának, az egyszerűség kedvéért mégis ezt a címkét használjuk a kötetben.

A szűkös órakeret miatt a projektfeladatok esetében előkészítő jelleggel önállóan végzett otthoni ismeretszerzésre alapítsuk a kontakt órákat. Érdemes ezt az adott osztály habitusának ismeretében tennünk, mert ha a „jól megérlelt” ismeretszerzés az óra előtti házfeladat-másolás formájában jelenik meg, akkor túlzottan sok elvárással nem léphetünk fel a projekt minőségével kapcsolatban. Csak az adott tanulócsoporthoz ismerete adhat ebben eligazítást, de általában érdemes éppen az ismeretszerzés támogatására fordítanunk a tanóra keretét, (míg a végproduktum elkészítése maradhat otthoni feladatnak) vagy egyszerűen folytathatjuk a munkát következő órán.

A KET témakörökre osztott óraszámok leginkább a teljes óraszám arányait mutatják meg. A KET fejlesztési feladatai nem alkotnak időbeli sorrendiséget, mint más tantárgyak egymásra épülő témakörei, hanem a vizuális közlés logikájában egészítik ki egymást. A kézikönyv szövegében éppen ezért az adott és éppen érvényes KET fejlesztési feladatokat is így közöljük.

Az egyes kerettantervi témakörökben található fejlesztési feladatokat és ismereteket az alábbi színekkel jelöltük a szövegben:

A vizuális kultúra tantárgy témakörei (5-8. évfolyamon):
Vizuális művészeti jelenségek – Alkotások, stílusok
Vizuális művészeti jelenségek – Személyes vizuális tapasztalat és reflexió
Médiумok sajátosságai – Médiумok jellemző kifejezőeszközei
Tér és időbeli viszonyok – Tér és idő vizuális megjelenítésének lehetőségei
Vizuális információ és befolyásolás – Kép és szöveg üzenete
Környezet: Technológia és hagyomány – Hagyomány, design, divat
Környezet: Technológia és hagyomány – Tárgyak, terek, funkció

A tantárgyi kapcsolódás konkrét példáiban időnként megjelenítjük „más tantárgy” konkrét tartalmait. Ezeket így jelöljük: „**más tantárgy KET fejlesztési feladatai**”

A KET mindig két évfolyamra nézve közli a fejlesztési feladatokat, amelyből mi (mint az egyes iskolák belső elvárásai is igénylik létrehozunk egy látens „5. osztályos helyi tantervet”). A módszertani szabadság azonban továbbra is adott, kérjük e szabadságnak, továbbá az adott iskola adott tanulócsoporthoz megfelelően mérlegeljék a KET fejlesztési feladatainak évfolyamokra bontását, azaz ha van olyan feladat, ami az önök számára erről az évfolyamról kimaradt, bátran módosítsák a kézikönyvben leírtakat.

A vizuális kultúra tantárgy értékes fejlesztési lehetősége a komplex személyiségfejlesztés, így van létjogosultsága egy olyan fejezetnek, ami arra kínál feladatokat, hogy a felső tagozatba frissen fellépő ötödikeseket megismerhessük, hogy gyakorlati munkában lássuk a megelőző iskolai éveik fejlesztési előzményeit, illetve hogy (hasonlóan a gólyatáborok célrendszeréhez) a vizuális alkotótevékenységet is felhasználva a tanulók is ismerkedhessenek a felső tagozatos szaktárgyi rendszerrel.

AJÁNLOTT TANULÓI TEVÉKENYSÉGEK a KET Fejlesztési feladatai és ismeretei feldolgozásához

Az alkotva befogadás elve mint régóta korszerű módszertani alapelvünk

A vizuális nevelési feladatoknak korábban is megszokott bázisa volt a történelem tantárgy korszakaiban megjelenő művészettörténeti ismeretek. A kronologikus megszokás kliséjéből azonban érdemes kilépni.

Javasoljuk a megújult történelem kerettanterv áttekintését is, hiszen sok fejlesztési feladat utal konkrétan a kapcsolódásra: „a történelem tantárgyban megismert...”. Az őskor már nem alkot témakört a történelem tantárgy kerettantervében, vizuális kultúra tantárgyból azonban foglalkozhatunk vele, hiszen az őskori redukált formaképzés, a hasonló életmódban hasonló formai megoldásokat hozó „primitív, vagy törzsi” művészet hatással volt a későbbi korok kifejezési módjaira is. A történelmi ismeretek tehát tartalmat hordoznak a vizuális kultúra tantárgy számára, vagy egyszerűen használjuk ki a gyerekek előzetes ismereteit és természetes érdeklődését ahhoz, hogy alkotásaikban felhasználhassák a történelem tárgyából származó ismereteiket.

A másik irányból is megközelíthetjük a tantárgyi integráció lehetőségét, azaz a történelem tantárgy kerettanterve is ajánl tanulói tevékenységeket, amelyeket beválogathatunk a vizuális kultúra tantárgy tevékenységrendszerébe. E fejezetben mindkét esetre mutatunk feladatpéldákat.

A fejezet az alkotva befogadás elvének ébrentartásával reagál a gyerekek egyre bővülő történelmi ismereteire, a történelem tantárgy keretében motivált érdeklődésére. Mivel az 5-6. osztály közötti határvonalat a történelem kerettanterve a „Középkor világi és az Árpád-ház” korszakában, tehát részünkről a középkori témákban húzza meg, ezért néhány feladatot közlünk a középkor művészetének alkotva befogadására, miközben további feladatötleteink az antik világ művészetéhez kapcsolódnak.

Korábban is megjegyeztük, hogy az iskolai munkában felhasználásra kerülő feladatokat az iskola és a tanulók sajátos helyzetét és érdeklődését követve érdemes válogatni, az adott óraszámmal lehetetlen minden (a kézikönyvben szereplő) feladatot szép sorban elővenni. Itt is megjegyezzük, hogy a KET témaköreiben megjelölt ajánlott órakeretet arányként érdemes kezelni, mert egy-egy kerettantervi feladat időben az iskolaév hosszában elosztva, néha töredékorákban ugyan, de többször megjelenik, máskor akár több fejlesztési feladat is teljesíthető egy tanóra feladatával.

Csupán a művészettörténeti ismeretek erősítésének céljából nézegetni és elemezni a műalkotások képeit, ez a passzív befogadás mozzanata. A gyerekek könnyen kényszerként élethet meg a tanulási helyzetet, ha egy olyan távoli világot kell szemlélniük, amelyhez már nincs közük, amivel nem tudnak azonosulni. Közel húsz éve létezik ugyanakkor a műalkotás kreatív, adekvát befogadásának módszertani elve is, amely a gyakorlatban félreértelmezve sokszor az utánzás vagy képfolytatás monotóniájában merül ki. Lehet ez persze úgynevezett stílustanulás, azonban annak gyakorlati megvalósításában is meg kell találniuk a gyerekeknek a személyes kifejezés lehetőségét, vagy az aktuális funkció tényét. Tény, hogy a műalkotással való manipuláció mint játékos kreatív mozzanat élményként fog tudatosítani vizuális nyelvi és vizuális kifejezést érintő ismereteket.

És talán nem korai felvillantani az ötödikeseknek a kortárs művészet néhány olyan példáját, amelyek a műalkotások parafrázisaként kevésbé ironikus, inkább mint elgondolkodtató változatait képviselik. (Például a *Kis Varsó művészpáros Nefertiti akciója*, a test megalkotásával azonnal felveti a kérdést, hogy az alkotók miért nem egy idealizált női testet vettek mintául a híres egyiptomi szépség megformálásakor.)

A tanulói tevékenységek sikeres szervezését a tanulóknak szóló kérdésekkel, anyagra, módszerre, technikára vonatkozó magyarázatokkal, kiegészítésekkel szeretnénk a kézikönyvben segíteni.

A lényegi mondanivalónk a tanulói tevékenységek, anyagok, eszközök változatosságában, a játékoság és a motiváció keresésében, továbbá az élet jelenségeihez való közelítésben van. Kifacsart, jelenkorunkra tekintő feladatainkat nem polgárpukkasztás céljából írtuk, igen hasonló szövegezéssel, kísérő ötletekkel szoktuk őket magunk is tanítani. Ezek a feladatok tehát kipróbáltan motiválóak, céljukat tekintve pedig a mindenkori emberről, vagy inkább a társadalmi változások és az emberi lényeg kapcsolatáról szólnak. Az alkotva befogadás elve alapján közelebb viszik a gyereket például egy adott kor bizonyos jellemzőinek megértéséhez, átéléséhez.

Néhány gondolat a tanulási folyamat mikroszintű tervezéséről

A fejezetrészben olyan tanulói tevékenységeket kínálunk, amik komplex módon dolgozzák fel a vizuális kultúra részterületein (KET témakörök) megjelenő fejlesztési feladatokat és ismereteket.

Ha klasszikus módon viszonyulunk egy-egy tanóra vagy rövidebb tanulási folyamat tervezéséhez, szokás szerint „Célokot és feladatokat” fogalmazunk meg. Mi is ezt tesszük, a cél azonban ma már nem (például a színérzék fejlesztése vízfestés gyakorlásával), hanem a célok a NAT tanulási eredményeire mutatnak, a feladatok pedig a KET fejlesztési feladatait és ismereteit idézik. Egy-egy feladatcsokor bemutatásakor kiemeljük a NAT megfelelő tanulási eredményeit, és közöljük a KET aktuális feladata által lefedett fejlesztési feladatokat és ismereteket. A tanulói tevékenységek természetesen ugyanúgy hatnak azokra a képességekre, a készségekre, jártasságokra fejlődésére, mint eddig is reméltük (például a formaérzékkel együtt könnyen fejlődik a komponáló képesség is), de ezeket már külön nem részletezzük. Mindezek tükrében érdemes a következő fejezetrész konkrét tanulói tevékenységeit vagy az ezeket megfogalmazó feladatokat egyfajta mintának tekinteni, amit, természetesen más konkrét tartalommal is fel lehet tölteni, ki lehet cserélni, és egyéni ízlés szerint szabadon változtatni.

A hosszabb távra tervezett feladatsorok csak megfelelő motivációs töltettel mehetnek tovább, amit nagyon támogathat a „külső” életből nyert közös élmény. Ilyen egy utazó kiállítás meglátogatása, mint például a „Tutanhamon műtárgymásolatok” kiállítása, ami annyi élő élménnyel tölti fel a témakört, hogy a gyerekek sokáig benne tudnak maradni. Az érdeklődésükre alapozva hosszabbíthatunk a feladatsoron, de az érdeklődés lanyhulásával váltani kell. Az alább közölt feladatsorok tehát a helyzetnek és az igényeknek megfelelően tovább alakíthatók. A feladatokat közös témák alapján rendeztük csokorba.

Alkotva befogadás elve alapján tervezett feladatok

Az emberi alak

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- látványok, vizuális jelenségek, alkotások lényeges, egyedi jellemzőit kiemeli, bemutatja;
- alkotómunka során felhasználja a már látott képi inspirációkat;
- szöveges vagy egyszerű képi inspiráció alapján elképzeli és megjeleníti a látványt egyénileg és csoportmunkában is;
- a látványokkal kapcsolatos objektív és szubjektív észrevételeket pontosan szétválasztja;
- különböző érzetek kapcsán belső képeinek, képzeleteinek megfigyelésével tapasztalatait vizuálisan megjeleníti;
- adott témával, feladattal kapcsolatos vizuális információkat és képi inspirációkat keres többféle forrásból;
- felismeri az egyes témakörök szemléltetésére használt műalkotásokat, alkotókat az ajánlott képanyag alapján;

- a valóság vagy a vizuális alkotások, illetve azok elemei által felidézett asszociatív módon generált képeket, történeteket szövegesen megfogalmaz, vizuálisan megjelenít egyénileg és csoportmunkában is;
- különböző művészettörténeti korokban, stílusokban készült alkotásokat, építményeket összehasonlít, megkülönböztet és összekapcsol más jelenségekkel, fogalmakkal, alkotásokkal, melyek segítségével alkotótevékenysége során újrafogalmazza a látványt.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

Vizuális művészeti alkotások megfigyelése és egyéni véleményformálás során az objektív és szubjektív megállapítások szétválasztása, a látvány lényeges, egyedi művészettörténeti korszak jellemzőinek felismerésével és személyes gondolatok megfogalmazásával. A tapasztalatok (pl. képolvasás, látvány szöveges ismertetése a vizuális megjelenítés érdekében, eligazodás vizuális információk között) felhasználása az alkotás során is.

A történelem tantárgyból már megismert művészettörténeti korokban (pl. ókor, középkor, XVII-XVIII. század, XIX-XX. század) készült vizuális alkotások elemző összehasonlítása (pl. történelmi háttér, téma, műfaj, létrehozás szándéka, figurativitáshoz való viszony, kifejezőeszközök használata szerint), és inspiratív felhasználása az alkotás során.

A történelem tantárgy keretében feldolgozott korszakok egy-egy jellemző műalkotásának, tárgyának, díszítő stíluselemének felhasználásával kifejező képalkotás, plasztikus mű vagy újraértelmezett tárgy készítése (pl. fekete alakos vázakép stílusában modern olimpiai sportág megjelenítése, timpanon forma kitöltése jelen korunkra jellemző témájú csoportképpel).

SAJÁT ARCBÓL KIINDULVA AFRIKAI MASZK MINTÁZÁSA AGYAGBÓL

Egyéni munka

Vetítsünk afrikai maszkokat!

- Mi az, ami minden maszkon közös? Melyek azok az arcrészletek, amiket mindig megjelenítenek? Milyen geometriai formakincset használnak a készítők? Mi a hatásuk, milyen céllal készülhettek?

Az afrikai maszkok mellé vetítsük (*Pablo*) Picasso kubista festményeit és önarcképét is!

Száz évvel ezelőtt, amikor a „modern művészet” elindult, a formaegyszerűsítést kutató művészeket megihlették az Afrikából dísz tárgyként Európába került afrikai maszkok.

- Hasonlítsátok össze Picasso önarcképét és az afrikai maszkokat!
- Mintázzátok meg saját arcotokat hasonló módszerrel, formaegyszerűsítéssel!
- Munka közben segít, ha ilyen kérdéseket tesztek fel magatoknak, vagy társatoknak, aki „kívülről lát” benneteket: Inkább kerek a fejem vagy inkább hosszúkás? Dominál a homlokom vagy nem? Rövid az orrom vagy hosszú?

Érdemes az életnagyságnál kisebb agyagformát használni, amit első lépésben üregesítsünk (mint egy szappantartót), aztán gyúrt újságpapírral tömjünk ki, így helyezzük az asztalra. Ez segít abban, hogy ne laposodjanak el a maszkok. Saját arcuk megjelenítésére túlzásokat kell használniuk.

A feladat agyag nélkül is hasonló célokra vezet, meg is festhetik kubista vagy afrikai maszk stílusában az önarcképüket. Ekkor a jellegzetes színhangelést is várjuk el, és motiváljuk.

KIFEJEZŐ ŐSI ARCOK PLASZTIKÁBAN

Egyéni vagy csoportmunka

Mutassuk a *Húsvét-szigetek* híres monumentális kőszobrait!

- Figyeljétek meg a szobrok jellegzetes karakterét! (Ez egyben kitekintés a megszokott egyiptomi témából, hiszen a megalitikus kultúra világunk több pontján is jelen van.)

- Milyen a szobor arckifejezése?

Összevethetik az egyiptomi fáraókkal, ezzel megelőlegezhetünk szemléletileg egy másik témát.

- Keressetek az interneten képeket arról, hogy milyen lehet a földbe süppedt teljes figura! Találjátok meg a legalkalmasabb keresőszavakat, esetleg keressetek idegen nyelven is, hátha jobb képtalálatokkal találtok!

Itt maga a „képkeresés” is tanulnivaló. Ajánljuk, hogy keressenek például angolul is, itt nagyon szerencsés a tevékenység: Húsvét = Easter sziget = Island, Easter Island. A rengeteg képtalálat között a szobrok meg fognak jelenni, és a kiásottak is.

Egyéni munka

- Készítsetek agyagból rekonstrukciót immár a szobor megfigyelése nélkül!

Az óra végén látni fogjuk, hogy ki milyen változtatásokat eszközölt az arcon, hogy megjelent-e valamilyen ösztönös kifejezés, hogy milyen egyéni formai megoldásokkal bővült az eredeti karakter, és hogy ez hogyan változtatta meg a jelentést.

Páros vagy csoportmunka

- Az elkészített szobrokból alkossatok csoportban vagy párban „szoborcsoportot”, és fotón örökítsétek meg ezeket! Keressetek többféle beállítást, kép kivágást, keressetek „jó fényeket”, jó effekteket ehhez!

A tanulói tevékenységet motiválhatjuk azzal, ha kész képcímeket osztunk ki a gyerekcsoportoknak (például „Ketten egy ellen?”, „Testvérek”, „Tékozló fiú”).

Alternatív változat ugyanezzel az előkészítéssel

NEOLITIKUS SZOBOR FARAGÁSA

Egyéni vagy csoportmunka

- Csavarhúzóval vagy használt étkezéslezből származó eszközökkel faragjatok szobrokat, amelyek hasonlítanak a Húsvét-szigeteken állókhoz!

Használjunk gipszet, habosított gipsz falazóelemet vagy hungarocellt. A habosított gipsz falazótéglával (Ytong) az iskolaépület felújításakor gyakran találkozhatunk, így a maradékból gyűjthetünk. Könnyű megmunkálni vasfűrész lappal (amit előzőleg szigetelőszalaggal fogásbiztossá teszünk), de egyszerűen kanállal, evőkéssel is faragható.

Figyeljünk oda, hogy kis lépésekben bontsák le az anyagot a szoborról, mert amit lefaragnak, azt nem lehet pótolni.

A hungarocell hőszigetelő anyag is tipikus bontási hulladék, de nem túlzottan drága újonnan beszerezni sem. (Legalábbis a műszaki rajzlap árával összevetve.) Primitív szobrok faragására alkalmas ugyan, de a lemorzsolódó golyócskák nagyon megnehezítik a takarítást.

A „SARLÓS ISTENSZOBOR” FELÁLLÍTÁSA, MINTÁZÁSA

Egyéni munka

A „Sarlós istenszobor” akár folytatása vagy előzménye is lehet az afrikai maszkokkal foglalkozó tanulói tevékenységnek. A szobor felállítása nem öncélú másolás-ként megoldott feladat, hanem a játékos eszköz. Tapasztalat szerint a gyerekek könnyen motiválhatók a múzeumi foglalkozáson, hisz a műtárgy jelenléte szokatlan, a mindennapitól eltérő, kicsit ünnepi érzést kelthet bennük.

- A bemutatott neolitikus szobor jellemzőinek megfigyelése után képzeljétek el, hogy olyan régóta ül a szobor a múzeumban, hogy egyszer csak feláll, és elmegy!
- Mintázzátok meg az éppen felálló vagy járó szobrocskát! Változtassatok a szobor lábán (mert ami van neki, azon nem jutna messzire)! Az arc is hordozhat új kifejezést, és a sarló is szerepet kaphat.

A tanulóknak a nagy vaskos testet ki kell egyensúlyozniuk, illetve megtapasztalhatják a láb vastagságának statikai okait. Ha nem kihúzással készítik el a lábat, akkor technikai nehézségként igen alaposan össze kell dolgozniuk a testtel, amit elvileg az alsó tagozatban már tanultak.

EGYIPTOMI KOCKASZOBOR MINTÁZÁSA

Egyéni munka

Mutassuk *Tutanhamon halotti maszkját* és az *Ülő írnok* arcát!

- Hasonlítsátok össze Tutanhamon halotti maszkját az *Ülő írnok* szobrának arcával! Mik a közös jegyek a két egyiptomi ábrázolásban? Mi a különbség az anyaghasználatban?
- Felejtsétek el, hogy mi mindent tudtok Tutanhamonról! Próbáljuk meg úgy látni, ahogy a felfedező pillantotta meg! Mutassátok be a fáraót mint embert! Milyen tulajdonságai lehettek, milyen lehetett a hangja, hogyan viselkedett az emberekkel?

(Ezek ugye tipikusan olyan kérdések, amik szubjektív megítélésen alapulnak, és inkább a gyerekről beszélnek, mint a fáraóról. Emeljük ki azt is, hogy így alakulnak ki az előítéletek.)

A KET által ajánlott művek között kevés egyiptomi alkotás van, az *Ülő írnok*, *Tutanhamon maszkja*, *Nofretete fejszobra*, *Kheopsz piramisa*, *karnaki Ámon-templom*. A felsorolt műveket érdemes megfelelő feladatokba foglalni, és szabadon tágítani a kört.

- Utánozzátok az ülő írnokot, üljetek le a földre és megfeszített háttal mereven nézzetek a semmibe!

Húzzuk kicsit az időt: „A szobor Kr. e. 2500 körül készült, nyilván akkor, amikor meghalt az írnok. A szobra tehát azóta bámul mereven...” Számoljunk el 2500-tól visszafelé „száz évenként”, majd előre a kétezres évekig, miközben megfeszített testtartással ültök!

A számolás emléke biztosan hozzájárul az évszám bevéődéséhez, ami persze nem feltétlenül csak a vizuális kultúra tantárgyban hasznosul, inkább egy sok oldalról támogatott kultúrtörténeti ismeretről van szó.

- Mit fejez ki a merev tartás? Mit néz az írnok?

Egy gyereken mutassuk meg a szobor kompozíciós elvét meghatározó háromszögformát fonalak segítségével!

- Beszéljétek meg, milyen kapcsolat van a befoglaló forma és a szobor funkciója között! A funkció tisztázása érdekében érdemes végiggondolni, hogy vajon miért készült, és ez hogyan függ össze a kompozíciójával.

(Itt a gyerekek valószínűleg asszociálnak majd a piramis képére, ekkor nevesíthetjük *Kheopsz piramisát* is.)

- Figyeljétek meg *Menkauré (Mükerinosz)* frontális szoborcsoportját! Nézzétek meg a lábukat, keressétek a hibát!
- Tapadjatok fel a falra, majd próbáljátok meg mereven előrenyújtani a lábatokat! Leér-e a földre anélkül, hogy a csípőtök, hátatok elmozdulna?

(Itt lesznek megoldások, a jó az, ha megtapasztalják a derékszögű háromszögből adódó anomáliát, egyben azt is, hogy „akinek egyik lába rövidebb, annak hosszabb a másik.”)

- Mi lehet ennek a furcsaságnak az oka? Mit fejezhetek ki ezzel a megoldással?

(Reméljük, hogy a halottkultuszhoz, a holtak világába való átlépés gondolatához fogják meglátásaikat kötni.)

- Bizonyítsuk be, ha valaki nem látná elsőre, hogy egyiptomi a szobor!
- Miből készülhetett?

Adjunk vicces házi feladatot!

- Házi feladatként hazafele menet mindenki próbáljon meg egy ötforintossal sebet ejteni egy an-dezit vagy bazalt utcakövön! Fotózzátok le az eredményt! (A sárgás színű pénzermék körülbelül bronz keménységűek.)

- Üljetek le a földre úgy, mint a „kockaszobor”!
- Mit tartottak annyira fontosnak az emberből, hogy kidolgozták plasztikusan, mi az, amit elhagytak?
- Egy tömb agyagból mintázzatok kockaszobrot!

(A szobrot ujjal üregeljék, asztalhoz ütögetve igen hamar el tudják készíteni őket.)

Alternatív feladat ugyanezzel az előkészítéssel

ÜLŐ ÍRNOK SZOBRÁNAK KONSTRUÁLÁSA

Csoportmunka

A szobor készítését az emberi arányok tanítására is felhasználhatjuk. A KET ugyan nem említ semmi olyat, hogy „arányos emberi test plasztikus megformázása”, de az egyiptomi szobor imitatív modellezése ezt a fejlesztési célt is hordozza. Ugyanezzel a technikával feldolgozhatjuk „Daidalosz és Ikarosz” történetét (lásd magyar nyelv és irodalom KET), ekkor a szárnyak vagy a repülő szerkezet elkészítése egy tárgykultúrát támogató KET fejlesztési feladatát teljesítheti.

A feladat feldolgozásához nagy mennyiségű újságpapírra van szükség. Érdeemes megmutatni a szobor elkészítésének alapjait, amelyek megfelelnek a csuhébaba alkotási folyamatának is.

- Hosszában tekerjetez papírhurkát több nagy újságlapból, majd még két vékonyabbat, és hosszabbat is készítsenek!
- A hosszában hengerszerűen tekert újságot hajtsátok félbe, némi fej meghagyásával rögzítsétek a félbehajtott papírhurkák közé a két kart egyben kiadó újabb, vékonyabb papírhurkát!
- Rögzítsétek széles csomagolószalaggal! (A barna ragasztószalagot nem érdemes ollóval precízen vágdalni. Tanítsuk meg azt a módszert, amikor az ollóval csak belebökünk, és letépjük a szükséges mennyiséget!)

A test további alkatrészeit, a testesítést újabb rétegek felragasztásával folytathatjuk, az elkezdett tevékenységek ismétlésével, azok logikájában. A munka közben több felfedeznivalójuk is marad a gyerekeknek, ezeket tényleg hagyjuk meg nekik a jelenség alapú tanulás jegyében.

Az adódó fej, felsőtest és kar után a lábak aránya, illetve ezek átvitele élő modelltől inkább matematikai jellegű problémát hordoz. A testtartás kimerevítésének problémája inkább technikai jellegű (ugyanis nem marad úgy, sok játék adódik a spontán szituációból, például kirúgja a lábát a papírhulla), míg a használt anyag által megengedett részletesség (például arc, kéz, lábfej) kérdése komplexen hordoz technikai jellegű és stílusismeretből adódóan konszenzust és döntést kívánó problémát egyaránt.

- Itt jegyeznénk meg, hogy a matematika KET szövegében olvasható az „egyes arányosság” jelenségének a felfedeztetése, megfigyelése, amely főként számfogalomhoz köthető.

A papírszobor a maga újságpapír testével és barna ragasztószalagjaival nem biztos, hogy vonzó látvány nyújt, remélhetőleg a gyerekek is szeretnék erre megoldást találni. Kicsit hagyjuk őket a megoldáson őrlődni, elsőre ne áruljuk el a tapéтарasztós kasírozás lehetőségét, de alsós élményeikből felmerülhet ez is. Ha saját ötletüket vihetik tovább, biztosan lesznek annyira motiváltak, hogy végigvigyék a folyamatot, sőt még a tapéтарasztóba való nyúlást is hajlandóak lesznek elviselni.

Ha megismerkedtünk ezzel a technikával, akkor folytatásként érdemes egy újabb KET fejlesztési feladatnak megfelelni.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Különböző korok és kultúrák szimbólumainak és motívumainak felhasználásával minta, díszítés tervezése, és a minta felhasználása tárgyak díszítésére választott célok érdekében /.../

ÜLŐ ÍRNOK SZOBRÁNAK KONSTRUÁLÁSA

Egyéni munka

- Szemléltessük az egyiptomi fáraók nyakdíszét!
- Figyeljétek meg a nyakéken a kompozíciós rendet, szín- és formaritmusokat, szimbolikus, olykor figuratív elemeket!
- Saját jelekkel „kottázzátok” le a felismert ismétlődéseket, használhattok matematikai jeleket is, rövidítéseket, betűket!
- Készítsetek hasonlót kollázs technikával! Használjatok olyan papíryanagokat, amelyek utánozzák az eredeti hatást (például fényes felületekkel, fotókból kivágott színfoltokkal, textúrákat mutató képek részleteivel)!

A kompozíciós rendszer betartása kötelező, ennek érdekében dolgozhatnak előre adott félkörívre. A formai ötletek alakíthatják az eredeti elemeket, de lehetnek egyéni változatok is. Ha az ülő írno kába készül, akkor a méret onnan adódik.

További folytatási lehetőség az idézett kerettantervi feladat mentén

- Készítsetek gipsz pecsételőt az egyiptomi hieroglifák felhasználásával, vagy azok mintáinak újra-tervezésével! Agyag felületbe nyomtatva és kiégetve medálként is működik.

A gipsz pecsételő formáját könnyen kiönthetjük egy bonbonos műanyag rekesz felhasználásával. A karcolás szöggel is történhet. Ecsettel vizezhetjük a felületet, mert úgy könnyebb belekarcolni a mintát.

- (A történelem tantárgy KET hasonló tanulói tevékenységet ajánl a „Személyes történelem” tárgykezdő fejezetében. Ott személyes címer vagy pecsét a produktum, ami az öntött gipszpogácsa faragásával szintén (és talán jobban) megoldható a vizuális kultúra órán is.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Adott tartalmi keretekhez (pl. irodalmi vagy médiaélmény, tanulók által közösen kitalált történet, személyes élmény) illeszkedő figurák, karakterek, terek, tárgyak, helyzetek, történet részletes elképzelése, korábbi személyes vizuális tapasztalatok, emlékek inspiratív felhasználásával.

KITALÁLT ISTENEK PORTRÉJÁNAK MINTÁZÁSA

Egyéni munka

A stílus hasonlíthat a görög színházi maszkok formavilágához, dombormű jellegű technikai megoldásokkal (mélyítések, ráépítések). A feladat motivációs háttérét megadhatják a digitális játékok is azaz, ha gyerekek egy új, egyébként számítógépes játék készítéséhez mintáznak karaktereket, akik jelen esetben az antik istenekhez hasonlóan valamilyen szempontból specializálódtak. Csodás képességeik mellett „antropomorfak”.

- Római portrék nyomtatott fotói alapján gyűjtsetek az istenekre jellemző tulajdonságokat, személyiségjegyeket! Határozzátok meg, hogy a felsorolt tulajdonságok milyen istenséget jellemezhetnek!
- Csoportban hozott konszenzus alapján dolgozzanak!
- Válasszatok egy-egy képet, vágjátok le a papírról, és saját „kottaként” dolgozzatok vele tovább!
- Közösen találjatok ki olyan jellemzőket, amiktől rögtön látható lesz, hogy az arcok melyik csoportban készültek!

Ez lehet emberi arcjellemző (például mandulavágású szem, keskeny száj), azonosítójel, vagy bármi egyéb közös csoportjellemző.

Egyéni munka

- Mintázzátok meg a választott istenportrékat a kép jellemzőinek felhasználásával!

A kész alkotásokat mutassuk be a csoport többi tagjának úgy, mintha idegenvezetőként vezetnénk egy turistacsoportot. Ennek megfelelően a csoport tagjai jellemző kérdéseket tehetnek fel, amire a rutinos idegenvezetőnek azonnal reagálnia kell.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

A már tanult történelmi korszakokhoz kapcsolódó művészettörténeti korszakok jellemző építészeti stíluselemeinek megismerése, felismerése a klasszicista és historizáló magyar építészet fontos épületein (Steindl Imre: Országház, A. Clark: Lánchíd, Ybl Miklós: Operaház, Pollack Mihály: Magyar Nemzeti Múzeum). A megismert stíluselemek felhasználása a tanuló valós környezetében található valós terek, épületrészletek áttervezésére.

GÖRÖG TEMPLOM TIMPANONJÁNAK ÚJRAÉRTELMEZÉSE

Egyéni munka

Mutassunk képeket ókori görög templomokról (például *Erekteion*, *Parthenon*, *Niké templom*), majd mutassuk a budapesti *Nemzeti Múzeum* és *Szépművészeti Múzeum* képeit!

A feladat előkészítése során figyeljék meg az ókori görög templomok fotóit, amiken több nézőpontból is láthatóak az épületek.

- Hasonlítsátok össze az épületek formai jellemzőit az oszloprend, oszloptípusok megfigyelése alapján!
- A *Nemzeti Múzeum*, *Szépművészeti Múzeum* timpanonjai alapján fejtsétek meg, hogy az emberi alakok miért szerepelnek sokféle testtartásban! Figyeljétek meg a klasszicista épületek szobrainak kifejezését! Fedezétek fel a magyar vonatkozásokat a timpanonokban, és keressetek magyarázatot rá!

Mutathatunk olyan, nem nevesített görög szobortöredékeket, amelyek nyilvánvalóvá teszik a timpanon sarkának kitöltését (például gyakran láthatók, fekvő/könyöklő vagy haldokló emberi alakok).

- Hosszában felezett A/4 rajzlapból készítsétek el a timpanonra jellemző formát!
- A timpanonokat először futtassátok körbe kerettel, majd a sajátos kompozíciós formát töltsétek ki emberi szereplőkkel (például görög mitológiai témákkal, vagy jelenkorunk tömegjeleneteivel), ahol az átlagos emberméret körülbelül egyforma!

Ez egyéni elképzeléseket igényel a gyerekektől (például megjeleníthetnek egy focimeccset is, ahol a sarokban a frissen „lerúgott” sporttárs agonizál, a gyúrók térden ápolják).

Alternatív feladat ugyanezzel az előkészítéssel

ÉLET A HÁROMSZÖGBEN

Csoportmunka

- Találjatok ki „élőkép” jelenetet, amit alkalmas méretű, tiszta helyen (akár a földön fekve) mutathattok be úgy, hogy fonalak segítségével jelölitek ki a timpanon háromszögét!
- Az élőképeket fotón örökítsétek meg!

A feladat változata

- Készítsetek videót a timpanon kereteiként kijelölt térben végzett folyamatos helyváltoztatásról! Figyeljétek rá, hogy mindig teljesen ki kell töltenie figurákkal a háromszögformát! Előre beszéljétek meg a néma jelenet témáját, ami lehet jelenkori is, de ókori, sőt kitalált ókori is!

Ember és öltözék

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

A tárgyi környezet különböző szempontú vizsgálata érdekében adott téma (pl. ünnepi és hétköznapi öltözet, dédszüleink világa, egyedi, személyes tárgyak, divat változása) vizuális és szöveges feldolgozása.

ÓKORI GÖRÖG ATLÉTA VAGY A MILÓI VÉNUSZ SZOBRÁNAK ÁTÖLTÖZTETÉSE

Csoportmunka

A látszólag szobrászatra utaló téma az alábbiakban indirekt módon jelenik meg, a témánk valójában az ideálisnak mutatott emberi test, amelyre sajátos példa az antik világ formarendje.

Előzetesen kiadandó gyűjtőmunka

- Válasszatok ki egy ruhadarabot (például saru, szandál, köpeny, kalap, nadrág, szoknya), és keressetek festményeket, képeket, információkat arról, hogyan változott az idők során! Mutassátok be a választott ruhadarab változását, kiemelve a változó és változatlan jellemzőit! Mutassátok be, mi a funkciója az adott ruhadarabnak.

Mutassuk a *Milói Vénusz* és ókori görög atlétaszobrok fotóját!

- Beszéljétek meg csoportban, és fogalmazzatok meg válaszokat az alábbi kérdésekre: Lehet-e a Milói Vénusz vagy az ókori görög atléta szobor által megformált alak korunk szépségideálja? Milyen volt az ókori viselet? Mennyiben változott az öltözék az évszázadok folyamán?

A beszélgetés során jelenjen meg a *szépségideál* kifejezés.

Az előzetes feladatkiadás történhet egyéni szempontok vagy nemek alapján is. Készíthetnek gyűjtőmunkát, kézzel és digitálisan egyaránt. A gyerekek közül sokan játszanak olyan digitális játékokkal, amelyek karaktereit az ókorba vagy különböző történelmi korokban helyezték el, így vizuális ismereteik innen is származhatnak.

Egyéni munka

- Öltöztessétek fel a híres görög szobrokat mai divat, trend szerint!

A szobrokról készült reprodukciók halvány nyomatait osszuk ki a munkához! A felöltöztetés történhet grafikai eszközökkel. A színes papírapplikáció is elképzelhető, amely viszont reduktívabb megközelítést kíván, de gazdagabb képi világot eredményez: lehet válogatni különböző felületű, mintázatú papírokból.

Az óra végén azt is megtudjuk, ki mit tart trendinek.

Az előző feladat változata (amit differenciáltan is kezelhetünk, azaz meghagyjuk a lányoknak), ezen pedig dolgozhatnak a fiúk.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Egy választott tárgy, tárgytípus (pl. kedvenc tárgy, játék, hírközlési, közlekedési, konyhai eszköz, bútor) különböző történelmi korokban, és földrajzi helyeken való megjelenésének összehasonlító vizsgálata adott szempontok mentén (pl. funkció, anyag, forma, díszítés, környezetkárosítás) és a vizsgálat eredményeinek részletes szöveges és vizuális bemutatása (pl. tábló, prezentáció formájában).

KÖZÉPKORI LOVAGI PÁNCÉL, SISAK KÉSZÍTÉSE

Csoportmunka

Mutassunk középkori vagy reneszánsz „stációképeket”, amelyeken a Krisztust kísérő katonák páncélzatot viselnek!

- Figyeljétek meg a képeken a katonákat! Próbáljátok meghatározni, melyik kor páncéljait, sisakjait látjuk! Mikor játszódik a képen látható jelenet? Keressetek választ arra, hogy miért látunk középkori vagy későbbi páncélokat, fegyvereket!

Adjunk kézbe középkori sisakokról képgyűjteményt!

- Készítsetek lovagi, katonai sisakot papírcsíkok egymáshoz rögzítésével! Próbáljátok meg többféle rögzítési módot is kitalálni ahhoz, hogy a sisak egyben maradjon!

Óra végén a funkció meghatározása céljából hasonlítsuk össze az elkészült sisakokat mai példákkal (például munkavédelmi, kerékpáros, motoros sisak)! Lehetőleg előben szemléltessük a tárgyakat.

Ha érezzük az érdeklődést, természetesen további tárgyakkal (például korban, stílusban illeszkedő kardokkal, csákányokkal, fokosbárdokkal) is foglalkozhatunk és elkészíthetik a gyerekek különböző anyagokból.

- Készítsétek el a sisak ellenségét! Keressetek képeket azokról a fegyverekről, ami ellen a sisakok védtek a katonák fejét!

GÖRÖGÖK A TRÓJAI FALÓBAN

Egyéni munka

Az előző feladat öltözéktörténeti gyűjtőmunkájának produktumait felhasználva egyéni érdeklődés mentén megengedett differenciálással is szervezhetjük a feladatot.

Mutassuk szemléltetésként *M. C. Escher: Mozaik* című grafikájának részletét! (Lehetőleg ne azt a részletét, amin emberi alak is van a maga természetes jellemzőivel együtt.)

- Fogalmazzátok meg, mi teszi furcsává, szokatlanná ezt a képet, amit a XX. században készített M. C. Escher holland grafikusművész!

A nevét ejthetjük „emszinek” is, de felfedhetjük a rövidítést: Maurits Cornelis.

- Fogalmazzátok meg szabályszerűségeket, amelyek segítségével hasonló képet tudtok készíteni!
- Melyik művészettörténeti korszak ábrázolásmódjával lehet „rokonítani” a képet? Indokoljátok is meg a választ!
- Rajzoljátok meg a trójai falóban összezsúfolódó görög katonákat az általatok megfogalmazott szabályszerűségek betartásával, olyan öltözetben, fegyverzetben, ami hiteles a történet eredeti korszakára nézve!

A feladat változata

- Találjátok ki magatoknak más történelmi korból származó hasonló témát, olyat, ami egyébként érdekel benneteket, és jól ismeritek a korszakra jellemző öltözékeket!

A történelem tantárgy fejlesztési feladata a „Görög hoplita felismerése, fegyverzetének azonosítása képen, rekonstrukciós ábrán”. Nyugodtan kapcsolódhatunk ehhez, vélhetően tankönyvi illusztráció is szolgálja ott a felismerést. A „*Középkori lovagi páncél, sisak készítése*” címen leírt kézikönyvi feladathoz kapcsolódhatunk a trójai grafikai feladat által, hisz a görög sisakok, fegyverek készítése is hasonló az ott leírtakhoz.

Az egyéni érdeklődést ugyanakkor támogatjuk azzal, hogy más történelmi kor öltözékeivel, más korban, időben és más szituációban adjuk meg a rajzi feladat kereteit. Tapasztalatok szerint sok gyereket érdekel például a II. világháború korszaka. Ez a korszak 5. osztályban nem tananyag, ezért csak a személyes érdeklődés az a motívum, ami átvihető az alkotó munkára.

Az alsó tagozatos kerettantervben nevesítve van a hasonló (képalkotás esetében az alak-háttér problémájához köthető) elméleti tartalmú feladat. Iskolai életük során vissza-visszatérve arról is tapasztalatot szerezhetnek a gyerekek, hogy adott vizuális megjelenés a saját szabályrendszerével mennyire más témák feldolgozását is megengedheti. 3-4. osztályban a „Kis gömböc” mesét dolgozhatták

fel hasonlóan, itt a trójai falovat, de alkalmas Noé bárkájának témájára is (ami például hittan tartalmat erősíthet). A bibliai Noé története egyébként a magyar nyelv és irodalom tananyagban 5. osztály elején szerepel, tehát adott esetben intergratív tantervi megfeleléssel kapcsolódhatunk a feladat változatával. Ekkor természetesen nem szükséges a történelmi ismeretanyagot segítségül hívnunk, hanem inkább állatképeket használjunk a munka előkészítése érdekében.

Múzeumpedagógiai jellegű tárgykötés

Az utoljára idézett KET fejlesztési feladathoz kapcsolódva *címszavakban* javasunk olyan tárgykultúra témakörhöz kapcsolódó ötleteket, amelyekkel lehetséges a tárgyak funkciójára és formavizsgálatára vonatkozó beszélgetést, esetleg megelőző egyéni vagy csoportos gyűjtőmunkát végezni. Ezek a feladatok egy-egy történelmi korhoz kapcsolódva képviselik az alkotva befogadás elvének érvényesítését, miközben érzékletes képet mutathatnak a korabeli emberek életéről. Természetesen az alábbi listát csak ötletadónak gondolnánk, teljességre nem törekszünk. A tárgyelemzést és az ahhoz kapcsolódó tárgykészítést az adott korosztály érdeklődésének és életkori sajátosságainak megfelelően érdemes kijelölni.

RÓMAI AGYAGMÉCSSES (vagy például világítóeszközök a világ tárgykultúrájában)

RÓMAI PÁNSÍP (vagy például az ókori népek hangszerei, aquincumi víziorgona, Pán és a nádszállá változó nimfák, dél-amerikai pánsípok, pánsípon klasszikusok)

ÓKORI, KÖZÉPKORI BÚTOR (például a szék vagy kanapé fejlődése, székek és trónszékek, empire bútorok makettje)

KARDOK A TÖRTÉNELEMBEN (például kardok makettje fából, kartonból)

TARSOLYLEMEZ, ÖVTÁSKÁK A TÖRTÉNELEMBEN, NAPJAINKIG

KOCSIK, FOGATOK (vagy például közlekedési eszközök makettje papírból, agyagból)

HONFOGLALÁS KORI TARSOLY MODELLJE VAGY FUNKCIONÁLIS REPLIKÁJA

Csoportmunka

Mutassunk *honfoglalás kori tarsolylemezeket* és mai replikákat, övtáskákat, tarisznyát, gyimesi csángó „tűsző” övet is, amely övtáska funkcióval is bír!

- Figyeljétek meg a tárgyakat! Mit tarthattak a honfoglalók a tarsolyban, mit tartottak a moldvai csángók a vastag övükben, és mi mire használjuk ezt a tárgytípust?
- Rajzoljátok meg az övtáskák tartalmát úgy, hogy a tartalmukból következtetni tudjunk az adott korra! Jelöljétek meg a rajzokon, mik a tárgyak funkcionális részei, és mi a díszítés!
- Beszéljétek meg, mit fejez ki azzal egy mai ember, ha honfoglalás kori tarsolylemezes övtáskában hordja a slusszkulcsát és a mobilját!
- Figyeljétek meg a honfoglalás kori tarsolylemezek jellegzetes díszítő elemeit, és készítsétek kompozíciós vázlatot a mintákról, ahol csak az irányokat, váltásokat, elrendezést jelölitek minden részletesség nélkül!
- Ezüstszínű dekorkartonból készítsétek tarsolylemezt úgy, hogy a minták körvonalát kifogyott golyóstollal átrajzolva nyomjátok bele a papír felületébe!

A fél milliméteres bemélyedés is plasztikus hatást okoz, a háttérrel érdemes vonalasan rendezett jelleggel kitölteni.

Elég drága változat a gyógyszeres kenőcsök tubusából nyerhető fémen való domborítás, amikor puha papír zsebkendőn a lemez fehér, „KÜLSŐLEG” feliratú hátoldalán történik a mintaképzés, majd a rézszerű oldalon, kemény felületen a háttérreszek visszasimítása ceruzával. Ha fémen dolgoznak a gyerekek, akkor természetes folyamatként elkészíthetik a kis tarsolyt magát is (például vastagabb filcből vagy bőrből). Ajándékba is adhatják a kész tárgyat a funkció megadásával (például slusszkulcstartó apának, amit az övére szerelhet, hogy ne kelljen mindig keresgélnie.)

A funkció tisztázása elengedhetetlen része a tárgykultúra feladatoknak, nem érdemes elhagyni, mert a témakör tartalmát ez hordozza. Ha papírból készítjük, akkor nevezhetjük műtárgymásolatnak, kiállítási darabnak, ismeretközlő céllal készült modellnek, de öncélúság ne merüljön fel a gyerekekben, mert az hamar elvezet a „l’art pour l’art” giccsgyártáshoz.

FEKETE- VAGY VÖRÖSALAKOS VÁZAKÉP

Egyéni munka

Vetítsünk fekete- vagy vörösalakos vázaképeket, edénnyel együtt is és kiemelve is!

- Keressetek magyarázatot arra, hogyan „működtek”, azaz hogy töltötték be a funkciójukat ezek az edények! Mire voltak alkalmasak, hogyan jelenik ez meg a formájukban? Miért nem dőltek fel az amforák, amikor csúcsban végződnek? Hogyan készülhetett a díszítés rajtuk? Mit tartottak fontosnak az emberi alakból, mit láttatnak „ideálisnak”?
- Rajzoljatok meg egy választott jelenkori olimpiai sportágit űző sportolót úgy, hogy a vázaképek-ből eredő stílus kötelező elemeit megtartjátok! Ehhez alakítsátok át a jellemző sportruházatot is! Figyeljete a pozitív-negatív formákra attól függően, hogy feketealakos vagy vörösalakos figurát készítenek!

A feladat az arányos emberi alak megjelenítését is szolgálja. Nagyon kedves látvány a fülvédős, vízilabdázó fekete alak, amint a víz hullámok érzékeltetésére kitalált jelek között éppen kapura dob, vagy a fekete jégen vörösen hagyott alak, amint gyorskorcsolyázik.

A történelem tantárgyban is van erre a témára fejlesztési feladat: „*Információk gyűjtése az ókori és a modern olimpiai játékokról, és összehasonlításuk.*” Megfelelő időzítéssel hagyhatjuk, hogy a történelemtanár kolléga készítse elő nekünk a feladatot.

Érdeemes a gyerekeknek vöröses, okkeres papíron fekete temperával, tussal vagy filctollal dolgozni.

A feladat előkészítésénél vetített vörösalakos és feketealakos kerámiák formaelemzése hasonlít az alsós KET feladatrendszerében megjelenő előzményre, ahol magyar népi cserépedények funkcióját keresik a gyerekek a formából. Érdeemes a hagyományos amfora szállítási formájának funkcionális okát kitaláltatni velük. (Fektették őket, hisz talpon nem jutottak volna messzire.)

Az elkészült sajátos megjelenést hordozó képek jó kiindulást jelentenek az adott stílust követő sor-minta tervezésére és felhasználására.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Különböző korok és kultúrák szimbólumainak és motívumainak felhasználásával minta, díszítés tervezése, és a minta felhasználása tárgyak díszítésére választott célok érdekében (pl. saját pecsét, csomagolópapír, póló, táska, takaró, bögre) különböző technikák felhasználásával (pl. krumplici, papírnyomat; stencil/sablon, filctoll, textílfestés).

MINT A SZOBOR

Csoportmunka

Látjuk, hogy a vizuális kultúra tantárgy óraszámja nem teszi lehetővé, hogy kronologikus sorrendben végighaladjunk a művészettörténeti korokon, ezért egy-egy fontosabb műalkotást, annak társadalmi vonatkozásait, és az emberről hordozott kifejezési szándékát a következő feladatban az eddig lefedett KET fejlesztési feladatok kombinációiban fogalmazhatjuk tanulói tevékenységgé. Vélhetően az ismeret jellegű tudáselemek (például művészettörténeti korszakokhoz köthető évszámok) jobban kötődnek, ha megengedjük a kerekítést (például a klasszikus görög kor *Müron: Diszkoszvetőjét* helyezzük el Kr. e. körülbelül 500-ra, *Michelangelo: Dávidját* körülbelül 1500-ra).

Mutassuk a *Delphoi kocsihajtó és Müron: Diszkoszvető* szobrait!

- Csoportmunkában keressetek hasonlóságokat és különbségeket a szobrok között! Melyik szobor készülhetett volna az ókori Egyiptomban is? A szobor mely jellemzőivel támasztjátok alá az állításaitokat?
- Történelmi ismereteitek felidézésével próbáljátok kitalálni, hogy körülbelül mikor készült a szobor!
- Hogyan fejezi ki a két szobor a társadalmi változásokat?
- Gondoljatok a *Szamothrakéi Niké* szobrára! Próbáljátok meg ezt a szobrot a két előző szoborhoz képest időben elhelyezni!
- *Müron: Diszkoszvető* szobrának bronz és márvány változata alapján keressetek különbségeket a szobrok között! Miért áll valaki sportolás közben közel egy fatuskóhoz?

Mutassuk *Michelangelo: Dávid* szobrát!

- Nézzétek meg Michelangelo által készített Dávid szobrot, és mutassátok be, hogy az ókori görög-római kultúra újjászületéseként meghatározott reneszánszban milyen formai jegyeket tartottak fontosnak feléleszteni!

(Dávid szobrát érdemes előzőleg digitálisan egy „fügefalevéllel” kiegészítenünk, nehogy elszaladjon az óra.)

- Megfeszített vigyázállásból engedjétek le magatokat úgynevezett „kontraposztba”, azaz „pihenj” állásba!

A fogalmat talán nem kell tudniuk, de a jelenséget igen.

- Figyeljétek meg a szobrok ruházatát! Próbáljátok egy drapériával vagy lepedővel egyik társatokon hasonló ruházatot kialakítani!

Egyéni munka

- Egyik társatokból állítsatok be drapériák vagy lepedők segítségével görög szoborimitációt, majd 5 perces beállításként szénrel vagy filctollal rajzolják meg a látványt!

Az arccal nem kell foglalkoznunk (rajzolhatunk úgy, mintha a „képrombolás” eredménye lenne a rajz), azaz hívjuk fel a figyelmet arra, hogy a nagyobb formákat kell bemutatni, nem kell elveszni a részletekben (bár biztosan lesz olyan, aki a lepedő alól kilógó sportcipő logójával fogja elhúzni az idejét! A modell foghat seprűnyelet a kezében, ezzel imitálva a fegyvert vagy bármilyen más eszközt.

KÖZÉPKORI SZOBROK PET PALACKBÓL

Páros munka

Készítsük elő a feladatot román kori és gótikus szobrok bemutatásával (például jáki bencés apátsági templom kapuzatának rekonstrukcióján jól kivehető szoborábrázolásokkal)!

- A középkorban készült épületszobrok megfigyelésével keressetek választ az alábbi kérdésekre: Miben életszerűek, miben hatnak kitaláltak a látott szobrok? Figyeljétek meg a szobrok testarányait! Hányszor fér bele a fejük a testmagasságba? Milyen életkorú gyerekek az, akinek hasonlóak az arányai? Mi a közös a szobrokon?

Mutassuk *M. S. mester: Mária és Erzsébet találkozása* című képét!

- Ezen a gótikus festményen is becsüljétek meg a testarányokat! Miben életszerű a kép?

Kovács Margit egyik-másik korongozott alapra készült szobrán ugyancsak az arc és a kezek hordozzák a kifejezést. Mutassunk a gyerekeknek ilyen *Kovács Margit* szobrokat!

- Keressenek választ a következő kérdésekre is: Miből látjuk, hogy ezek a szobrok nem középkoriak? Mi a közös jellemző mégis *M. S. mester* nőalakjai, a jáki templom szobrai és *Kovács Margit* kerámiái között? Mit tudunk eltanulni az alkotótól, ha nem akarunk valóságos emberalakot formázni, csak azt szeretnénk, hogy felöltöztetett emberi formát ábrázoló szobrunk legyen?
- Álljatok párba! Vízrel feltöltött PET palackot „öltöztessetek fel” tapétaragasztós csomagoló- vagy selyempapír felrakásával úgy, hogy a szobor román kori vagy gótikus szobornak hasson!

Azért érdemes párban dolgozni, mert a PET palackok hajlamosak a leborulásra. A fej méretét érdemes először jó nedves, tapétaragasztós papírból meggyúrni. Figyelmeztessük a gyerekeket arra, hogy nem hóembert készítenek, az ember feje általában nem gömb. Az orr kicsippentése fontos lehet, ezzel a szemek helyét is kijelölhetjük, de PET palack méretben nem kell túlrészletezniük a szobrot.

Fontos tudást rejt az, hogy egy-egy papírgalacsin alátömésével kialakíthatnak vállat, de kart nem kell, a kezek inkább a testhez tapasztva helyezkednek el, mint egyes Kovács Margit kerámiákon. A tárgyalt korszak jellemzőinek megfelelően a ruházat redőkbe rendezését vékony csomagolópapír segítségével tudjuk jelzésszerűen megoldani.

A feladat felhívja a figyelmet a fenntarthatóság és újrahasznosítás problémájára, hiszen a PET palack szobortestté lényegül, azonban ennek csak addig van értelme, amíg az elkészült munka vegyes hulladékként nem kerül a kommunális kukába, azaz nem érdemes túlmagaráznunk az ökotudatos célokat.

Ember a térben

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Adott cél szempontok figyelembevételével térbeli, időbeli viszonyokat, változásokat, eseményeket, történeteket rögzít, megjelenít, egyénileg és csoportmunkában is.

A térmegjelenítés különböző művészettörténeti korokban használt lehetőségeinek (pl. kiterített tér, frontális nézet, takarás, egy iránypontos perspektíva, fordított perspektíva) megfigyelése, megismerése műalkotások alapján (egyiptomi falfestmények, középkori miniatúrák, Brueghel: Bábel tornya, Leonardo da Vinci: Utolsó vacsora, Vermeer belső terei, Szent Péter-bazilika Kollonád).

EGYIPTOMI FALFESTMÉNYEK ÚJRAÉRTELMEZÉSE

Csoportmunka

Vetítsünk egyiptomi falfestményeket, amelyeken érvényesül a mérettel kifejezett hierarchia, valamint a kiterített tér jelensége!

- A képek alapján keressetek közösen választ az alábbi kérdésekre: Ki kinek lehet a „főnöke” a képeken? Hogyan jelenítik ezt meg az egyiptomiak? Hogyan lehetne egyszerűen megoldani egyiptomi stílusban, hogy valamiből, vagy valakiből „sok majdnem egyforma” legyen?
- Tervezzétek meg csoportban, milyen eszközökre, módszerekre, anyagokra, technikára lenne szükségetek akkor, ha különböző tömegjeleneteket kellene egyiptomi módszerekkel megjelenítenetek (például „Ellenőr száll fel a tömött buszra” vagy „Taktikai megbeszélés a focimeccs szünetében”)!
- Tervezzétek meg a képet kis méretben, majd tüntessétek fel a csoporttagok feladatait a terven!
- Csoportos alkotással készítsétek el a képet A/2 méretben, a választott technikával!

A tanulók szempontjából ebben a feladatban éppen az a nehézség, hogy a technikát a lehetőségek, (ha úgy tetszik) a *valóság* korlátainak ismeretében kell maguknak meghatározni. Önállóan kell eldönteni, hogy milyen eszközöket, tárgyakat használhatnak fel a rajzteremből vagy a rajzdobozból, és melyek azok a lehetőségek, amelyekkel épp nem tudnak élni. Ugyancsak kihívás lehet a gyerekek számára abban megállapodni, hogy milyen történetet meséljen el az egyiptomi stílusú állókép. Persze biztosan lesznek olyan csoportok, akik digitálisan szeretnék megoldani a feladatot. Miért ne? Ugyanakkor a papírkivágás, a papírmetszet, kollázs, fénymásolatok felhasználása ugyanúgy megoldás lehet, mint az alaksablon használata.

Változat

ÁRNYBÁBOK

Csoportmunka

Fedezzessük fel az egyiptomi emberábrázolás jellegzetességeit! Próbáljuk ki a testtartást! Vajon mi lehet az oka ennek a különös ábrázolási módnak? Próbáljuk rávezetni a gyerekeket arra, hogy a megszokott fénykép-

szerű ábrázolási mód mellett más is adhat hasznos információkat. Például az egyiptomi halastó képe összevetve egy fotóval a halastóról, elgondolkodtatja őket arról, hogy melyik hordoz több információt.

Mutassunk egyiptomi falfestményeket (például *Halastó, thébai sír falfestménye*)!

- Egyiptomi falfestmények alapján készítsetek kartonból árnybábokat az alábbi történésekhez (például vita a fáraó családjában, amelyben a mester felelősségre vonja a kis fáraó herceget iskolakerülésért)! Dolgozzatok fel akár más hétköznapi eseményeket egyiptomi szereplőkkel!

A történetet adjuk elő árnyszínház felhasználásával!

Árnyszínházat egyszerű eszközökkel készíthetünk. Elegendő hozzá egy fa keret, melyre pauszpapírt feszítünk.

A megtervezett jelenetet kamerával rögzíthetjük, vagy a kamera segítségével újabb kompozíciós kivágásokkal élhetünk (például közelkép, kiemelés). Ekkor az alábbi KET fejlesztési feladat is érvényesül.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Valós és fiktív helyzetek, történetek megjelenítése, ábrázolása, dokumentálása során a közvetítendő tartalmaknak, és személyes gondolatoknak, érzéseknek leginkább megfelelő médium kiválasztása. (Pl. tanult irodalmi alkotás inspirációjára rövid mozgókép készítése ténylegesen vagy annak rajzos forgatókönyve.) A választott médiumhoz illő vizuális kifejezési eszközök használata a kiemelés, figyelemirányítás, egyensúlyteremtés (pl. szín, méret, arány, forma, kompozíció, képkivágás, nézőpont, fény, vágás, montázs) érdekében egyénileg és csoportmunkában is.

REPÜLÉS A VÁROS FELETT

Egyéni munka

Mutassunk középkori képanyagot, amiken megfigyelhető az axonometria vagy perspektíva ábrázolásmódja!

- Figyeljétek meg a képeken, hogyan ábrázolták a középkorban azt síkban, hogy valami térben helyezkedik el, hogy van harmadik kiterjedése is!
- Fogalmazzátok meg a szabályt, ami szerint az alkotások készültek!

Mutassunk középkori várakról légi felvételeket!

Mutassuk a *Steindl Imre* által tervezett budapesti *Országház* épületét is felülről! (Meglepő belső udvarai vannak.)

- Képzeljétek el, hogy egy várat ostromló csapat kémei vagytok! Csodás találmánnyal a vár közelébe tudtok szállni, és repülés közben szabad kézzel vázlatot készíthetitek a vár szerkezetéről úgy, hogy a katonai vezetők is megértsék. Rajzoljatok középkori térábrázolással ilyen magasról látszó rajzot egy bonyolult szerkezetű várról, amit kitaláltok!

Változat azonos előkészítéssel

DAIDALOSZ PARTOT ÉR

Egyéni munka

Előkészítésül röviden elevenítsük fel Daidalosz és Ikarosz történetének lényeges pontjait!

- Rajzoljátok meg Daidalosz szemszögéből azt, amikor eléri a szárazföldet, de még nem döntötte el, hol is száll majd le!
- Miniatúrák kiosztott fénymásolatai és indigó segítségével dolgozzatok úgy, hogy az épületek nagy befoglaló formáját kopírozzátok át a rajzlapra először, majd az olyan részleteket, amelyekről ráismerhetünk az ókori görög korra jellemző részletekre, golyóstollal rajzoljátok át!

- Munka közben igyekeztek hiteles illusztrációt készíteni, tehát minél több görög templomot, timpanont, esetleg átalatok ismert épülettípust rárajzolhattok a rajzlapra (történelem órán szerzett ismeretek)!

(Mint utaltunk rá, a *Daidalosz és Ikarosz* című mítosz része az irodalom tananyagának.)

Ebben a feladatban a térábrázolási mód megfigyelése és alkotó felhasználása a cél. Az indigó alkalmas az egyszerű másolási feladatok megoldására. Rendszerint irodák fiókjaiban lappang belőlük néhány, bár manapság funkciótlanná vált. Ha nem sikerül indigót találni, hasonló eredményre vezet, ha a gyerekek olajpasztellel végigsatírozzák a fénymásolat hátoldalát, ekkor az olajpasztellréteg fog átnyomódva vonalas rajzolatot alkotni.

Ez esetben a kiegészítéseket is a fénymásolaton rajzoljuk meg, majd akvarellfestékkel kenjük át a képet, így a feladat tovább gazdagítható, hisz meglepő színhangulatot hozhatunk létre.

A feladat, mint látható, kapcsolódhat *Daidalosz és Ikarosz* történetéhez is, de kapcsolódhat történelmi ismeretanyaghoz (például középkor, várak) és magyar irodalomból tanult mondákhöz is (például Lehel kürtje). A vizuális kultúra fejlesztési feladat tehát a térábrázolás, axonometria témához köthető, de más tantárgyi kapcsolódások is lefedhetők, továbbá fontos szemléleti segítség a felső tagozat térgeometria témakörénél használt ábrák értelmezéséhez és ábrázolásához.

Ember és idő

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Példák alapján időbeli változások, történések vizuális megjelenítésének megkülönböztetése (pl. folyamatábra, képregény, storyboard, fotósorozat, film), és egy rövid történet (pl. tea főzés, pizza evés, tornasorba rendeződés), időbeli változás, folyamat (pl. jég olvadása, vihar közeledte, alma-csutka fonnyadása) vagy saját történet rögzítése a választott médium sajátosságainak figyelembevételével egyénileg vagy csoportban.

SZENT LÁSZLÓ LEGENDÁI, KÉPBŐL KÉPSOROZAT

Csoportmunka

A magyar nyelv és irodalom tantárgyban választható a Szent László legenda feldolgozása, tehát ennél a feladatnál tételezzük fel az előzetes ismeretét.

Mutassuk a székelyderzsi templom kun vitézzel birkózó *Szent László freskóját*!

- A legenda melyik fő jelenetét dolgozza fel a freskó?

(Itt elmagyarázhatjuk a freskó és szekko fogalmát: „f” mint freskó, azaz friss; „sz” mint szekko, azaz száraz technika.)

- Milyen elemekből látjuk, hogy középkori az ábrázolás?

Szemléleti előkészítésként vetíthetjük (az egyszerű internetes kereséssel megtalálható) *Bayeux-i kárpit* jeleneteit életre keltő pár perces animációt. A rövidfilm a mai gyerekek számára érdekesen sűríti a középkor ábrázolásmódját, a képsorozat ugyanakkor a képek által jelzett történetet is elmeséli, miközben az ábrázolt tér jelzésértékű.

- Csoportban találjátok ki a látott *Szent László* freskó előzményeit és folytatását! Írjátok le 3-3 pontban, mi történhetett a képen látható jelenet előtt és után!
- A freskó kinyomtatott képéből vágjatok ki részleteket, majd készítsétek el csoportban a legendát képsorozatként! Filctollal, ceruzával belerajzolhattok a kivágott részletekbe. Újabb szereplők is beléphetnek a történetbe, de stílusukban nagyon hasonlítsanak az alapul kapott képanyagra.

Változat ugyanarra az előkészítésre

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY MOZGÁSBAN

Egyéni munka

- A fénymásolaton kapott freskó szereplőit vágjátok ki, és fotózzatok olyan képsorozatot a harcról, amely stop motion technikával animációvá állhat össze! A karokat, lábakat is mozgassátok külön, minden fotó elkészítése előtt néhány milliméternyit!

A stop motion eléggé elterjedt technika, amely többféle mobil applikáció segítségével bárki számára hozzáférhető. Az adott korosztály egy része legofilmeiket forgat otthon, tehát nem kell félnünk ennek iskolai alkalmazásától sem.

Vizuális kommunikációs jellegű feladatok

A témakör annak a pedagógiai folyamatnak a folytatásaként kerül a felső tagozat 5. osztályának feladatrendszerébe, ami már első osztálytól kezdve a médiatudatosság fejlesztésére irányul. Az előzmények ismeretéhez itt is támaszkodhatunk az alsó tagozatos KET szövegére és a negyedik osztály végére megfogalmazott NAT tanulási eredményekre.

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- *adott témával, feladattal kapcsolatos vizuális információkat és képi inspirációkat keres többféle forrásból;*
- *szöveges vagy egyszerű képi inspiráció alapján elképzeli és megjeleníti a látványt, egyénileg és csoportmunkában is;*
- *a vizuális problémák vizsgálata során összegyűjtött információkat, gondolatokat különböző szempontok szerint rendez és összehasonlít, a tapasztalatait különböző helyzetekben a megoldás érdekében felhasználja;*
- *a valóság vagy a vizuális alkotások, illetve azok elemei által felidézett asszociatív módon generált képeket, történeteket szövegesen megfogalmaz, vizuálisan megjelenít, egyénileg és csoportmunkában is;*
- *vizuális megjelenítés során egyénileg és csoportmunkában is használja a kiemelés, figyelemirányítás, egyensúlyteremtés vizuális eszközeit;*
- *célzottan vizuális kommunikációt szolgáló megjelenéseket értelmez és tervez a kommunikációs szándék és a hatáskeltés szempontjait kiemelve.*

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

A verbális és a vizuális kommunikáció közötti lényegi különbségek felismerése és megfogalmazása kreatív gyakorlatok (pl. sajtófotók szóbeli leírásával, „közvetítésével”) tapasztalatai alapján csoportmunkában is.

Valós és fiktív helyzetek, történetek megjelenítése, ábrázolása, dokumentálása során a közvetítendő tartalmaknak és személyes gondolatoknak, érzéseknek leginkább megfelelő médium kiválasztása. (Pl. tanult irodalmi alkotás inspirációjára rövid mozgókép készítése ténylegesen vagy annak rajzos forgatókönyve.) A választott médiumhoz illő vizuális kifejezési eszközök használata a kiemelés, figyelemirányítás, egyensúlyteremtés (pl. szín, méret, arány, forma, kompozíció, képkivágás, nézőpont, fény, vágás, montázs) érdekében egyénileg és csoportmunkában is.

Hír, vélemény, befolyásolás

DOKUMENTUMFOTÓK ÁTALAKÍTÁSA

Egyéni munka

Osszunk ki régebbi sajtófotókat (3-4 félért az osztályban, hogy a feladat során az azonos képek személyenkénti eltérő értelmezését is megfigyelhessük)!

- Értelmezzétek a képeket, írjatok hozzájuk rövid híryanagot! (Bár a jó sajtófotó éppen az írást váltja ki.)
- Vitassátok meg, hogy eléggé tömör-e a hír, többet mond-e, mint a fotó maga!
- Emeljétek ki a képen szereplő (véltetően) főszereplőt és montázs technikával illesszétek új környezetbe!
- A megváltoztatott képhez is kapcsoljatok megjegyzést vagy hasonló rövid, értelmező hírt!
- Tegyétek közzé az új hírt az osztályban, hasonlítsátok össze egymás munkáit!

A montázs esetén a tanárnak meglehetősen nagy előkészületeket kell tennie, gondoskodnia kell nem csak a jól kiválogatott sajtófotók fénymásolatáról, hanem egyéb olyan fénymásolatokról, amivel elkészíthető a montázs. Egyszerűbb megoldás a rajzos kiegészítés, amelynél törekedjünk rá, hogy a kép tónusvilágát kövessük a kiegészítéssel (például használjunk puha ceruzát, fekete filctollat)! A feladat megoldásakor törekedjünk a kapott/választott fotó térábrázolási szabályainak felismerésére, értelmes felhasználására is!

A feladat izgalmas része az azonos képekhez készült különböző tanulói megoldások összehasonlítása.

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- felismeri az egyes témakörök szemléltetésére használt műalkotásokat, alkotókat az ajánlott képanyag alapján.

KÉPEK, HÍREK

Csoportmunka

Adjuk kézbe *Botticelli: Vénusz születése*, *Csók István: Keresztapa reggelije*, *Csontváry Kosztka Tivadar: Zarándoklás a cédrushoz* című műveit nyomtatott formában!

- Válasszatok ki két képet, és csoportban találjatok ki egy történetet, ami valamilyen kapcsolatban áll a választott képekkel!
- Nagyméretű rajzlapon készíttetek a kitalált történetet megjelenítő montázst a képek felhasználásával, amiket kivághattok, átszerkeszthettek! A kivágott fénymásolatokat grafikai technikával dolgozzátok össze az egységes képi megjelenés érdekében!

A feladatok montázsszemléletű megoldása történhet a digitális képalkotás eszközeivel is. A tanóra funkciója ekkor az, hogy a hagyományos technikával készült vázlatokat a tanulók bemutathassák egymásnak és megbeszélhessék annak eredményeit. Ezzel a vizuális kultúra KET többször hangsúlyozott („társaival is megvitatja”) fejlesztési feladatai is lefedhetők. A végleges digitális vizuális produktum (a közös megbeszélés tapasztalatait felhasználva) elkészülhet tehát otthon vagy szerencsésebb esetben az informatika óra keretében (tantárgyközi együttműködés).

KARIKATÚRÁK

Csoportmunka

Mutassuk olyan korszaknak a karikatúráit, amiről túlzottan sok ismeretük nem lehet még a tanulóknak (például hidegháború, rendszerváltás időszaka)!

- Figyeljétek meg a képeket, ezek a karikatúrák a grafikus véleményét mutatják az adott időszak társadalmáról. Találjátok ki, mi lehetett a karikaturista szándéka, kik lehetnek a képen látott figurák! Miről szól a rajz? Fogalmazzátok meg, mi nehezíti a kép megértését!
- Fogalmazzátok meg egy mai (például társadalmi, háborús, egészségügyi) problémát, ami a felnőtteket foglalkoztatja!
- Válasszatok egy ismert műalkotást, keressetek róla képeket, és készítsétek el egy változatát plakátként vagy karikatúraként, ami ezt a problémát jeleníti meg, vagy az erről alkotott véleményeket mutatja be!
- Rendeztetek kiállítást a kész alkotásokból! Értelmezzétek más csoportok munkáit!

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

Példák alapján a hétköznapi életben, tanulási helyzetekben gyakran és szívesen használt médiumok (pl. fotó, mozgókép, online felületek, számítógépes játék) sajátosságainak, jellemző kifejezési eszközeinek (pl. használt képi és szöveges elemek aránya, mérete, kompozíciós elrendezések, kép kivágások, színhasználat, kontraszt, fény-árnyék, világos-sötét alkalmazása, ismétlések szerepe, vágás, nézőpont, kameramozgás, időbeliség) megismerése. A tapasztalatok adekvát használata érdekében információk, vizuális inspirációk gyűjtése, különös tekintettel a figyelemirányítás és kiemelés célját szolgáló lehetőségekre.

Hétköznapi médiumaink

A BUTA TELEFON

Csoportmunka

- Válasszatok ki egy magyar helyesírási problémakört, amiben nehezen tudtok eligazodni!
- Tervezzétek meg a probléma feldolgozását egy olyan mobil applikációban, ami magyarul tanuló külföldieknek segít, de csak képek és magyar szövegek segítségével kommunikál!
- Beszéljétek meg, hogy a kiválasztott példákat milyen képekkel lehet legjobban megértetni! Találjátok ki a sorrendet is, mintha mobilképernyőről mobilképernyőre lehetne lépni az applikációban!
- Készítsetek kartonból egy „okoseszközt”, és csoportban készítsétek el papíron, tetszőleges eszközökkel az oldalakat! Szokásos digitális jelhasználattal utánozzátok az eszköz sajátos megjelenéseit!

Természetesen ma már nem csodálkozhatunk azon sem, ha egy ötödik osztályos valóban el tudja készíteni a feladat képanyagát a telefonján. Akkor ne butítsuk vissza!

Tárgykultúra és magyar népművészet tartalmú feladatok

A fejezetben arra a problémakörre szeretnénk ötleteket nyújtani, hogy hogyan lehet a kiskamaszkor sajátos értékkeresésében élő korosztályban a KET fejlesztési feladatai közül az „értelmesen használható tárgy, magyar népi díszítőművészetből származó motívumkincs felhasználásával” típusú produktum elkészítését motiválni.

Tapasztalatok szerint ma az alsó tagozatból éppen felső tagozatba átlépő gyerekek viszonya nagyon megváltozott a tárgykultúra, ezen belül a magyar népi díszítőművészet témához, így lényegesen nehezebb a témakör szokásos feladatait tervezni, mint akár 10 évvel ezelőtt. A hagyományos megoldások megtanulása, amikor maga a (kézműves) technika érdekessége, munkássága jelentette a motivációt, ma már nem jelent kihívást a gyerekek számára, hisz az adott technika lépéseinek utánzásában nincs problémamegoldás. Megváltozott a világ, és „jelenségalapon” már nehezen találunk igazi motivációt: a táncművészet elmúltával ma már nem hord senki tarisznyát, és senki nem hímezgeti a szemüvegtokját.

Önmagában a „használható értelmes tárgyak” köre sem nyilvánvaló, történelmi példákkal motiválva ez inkább a múzeumpedagógiával áll kapcsolatban, ezért ilyen típusú tárgyalkotásra feladatpéldákat az alkotva befogadás jellegű fejezetben ajánlunk. Megoldás lehet a komplex tanulói tevékenységekre tervezett tematikus tervekben értelmet nyerő tárgykészítés, ezért a későbbiekben a „János vitéz tematikus tervben” szintén hozunk kapcsolódást a magyar népi kultúra alkotva befogadó jellegű felhasználására. A fenntarthatósági kérdéskörhöz kötött tárgyalkotás példáit szintén a tematikus terveket tartalmazó fejezetbe helyeztük el, itt pedig maradunk két ajándékötletnél. E feladatok motivációja talán az ajándékfunkcióban rejlik, hisz érzelmi összetevők is befolyásolhatják a gyerekek adott feladatokhoz való viszonyát. A gyerekek tehát nem saját maguknak készítik a tárgyat, hanem például a saját családjának, ahol a használat fogja megbecsültté tenni a saját kézzel készült produktumot.

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- *adott koncepció figyelembevételével, tudatos anyag- és eszközhasználattal tárgyakat, tereket tervez és hoz létre, egyénileg vagy csoportmunkában is;*
- *adott téma vizuális feldolgozása érdekében problémákat vet fel, megoldási lehetőségeket talál, javasol, a probléma megoldása érdekében kísérletezik;*
- *nem konvencionális feladatok kapcsán egyéni elképzeléseit, ötleteit rugalmasan alkalmazva megoldást talál;*
- *adott témával, feladattal kapcsolatos vizuális információkat és képi inspirációkat keres többféle forrásból;*
- *különböző korok és kultúrák szimbólumai és motívumai közül adott cél érdekében gyűjtést végez, és alkotó tevékenységében felhasználja a gyűjtés eredményeit.*

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

Az elképzelések bemutatása és vizuális megjelenítése érdekében többféle forrásból (pl. könyvtár, internet, valóság) vizuális információk, képi inspirációk gyűjtése és megfelelő alkotó felhasználása egyénileg és csoportmunkában.

A tárgyi környezet különböző szempontú vizsgálata érdekében adott téma (pl. ünnepi és hétköznapi öltözet, dédszüleink világa, egyedi, személyes tárgyak, divat változása) vizuális és szöveges feldolgozása, információk keresése és rendszerezése különböző forrásokból (pl. könyvtár, internet, interjú készítése az érintettekkel, skanzen vagy helytörténeti kiállítás látogatása).

Hagyományos magyar népi kultúra és a közvetlen környezet tárgyi világának megfigyelése és inspiratív felhasználása segítségével mai korunkra jellemző, értelmesen használható tárgy (pl. háztartási eszköz, játék, öltözet kiegészítő, telefontok, textil táska, tolltartó, szemüvegtok, de nem dísz tárgy!) tervezése és létrehozása tudatos anyag- és eszközhasználattal (pl. nemezelés, hímzés, szövés, fonás, agyagozás, bőrmunka).

Különböző korok és kultúrák szimbólumainak és motívumainak felhasználásával minta, díszítés tervezése, és a minta felhasználása tárgyak díszítésére választott célok érdekében (pl. saját pecsét, csomagolópapír, póló, táska, takaró, bögre) különböző technikák felhasználásával (pl. krumpli, papír nyomtatás; stencil/sablon, filctoll, textílfestés).

Hétköznapi tárgyak

AGYAGLAPOKBÓL ÉPÍTETT VAJTARTÓ

Egyéni munka

Előkészítésként adjunk ki gyűjtőmunkát az alábbi kérdésekkel: Kérdezzétek meg a szüleiteket, nagyszüleiteket, hogy gyerekkorukban hogyan zajlottak a családi reggelik! Milyen tárgyakat tudnak felidézni,

milyen hangulat kötődött a tárgyakhoz? Volt-e kedvenc evőeszközük, fel tudnak-e idézni olyan díszítést a tárgyról, ami fontos volt nekik?

Mutassunk plasztikus díszítésű gyertyamártó edényeket a magyar népi tárgykultúra elérhető képein, és mutassunk mai funkcióban értelmes vajtartókat kézműves oldalak képanyagából válogatva!

- Figyeljétek meg a tárgyakat, fejtsétek meg a formájukból, mire szolgálnak! Hogyan készülhet a gyertyamártó edény díszítése? Miben segíti a használatot a domború díszítés? Mire való a vajtartó? Ha sima a felülete, mi történik, ha vajas kézzel akarod visszatenni az aljára?
- Figyelj meg egy átlagos méretű vajtéglát, mérd le a méreteit! Készítsd el egy általad tervezett, ideális vajtartó szabásmintáját papírból! Használd fel a vajtégla méreteit a használhatóság tervezése érdekében!
- Kinyújtott agyaglapból vágd ki a tárgy lapjait a szabásminta alapján!

A lapok összeillesztését érdemes újra és újra megmutatnunk, bár alsó tagozatban a gyerekek már kipróbáltak és gyakoroltak bizonyos tárgykészítési technikákat, így foglalkoztak az agyagillesztés lehetőségeivel is.

- Gondold ki és alakítsd ki az alsó részt úgy, hogy a ráborított felső rész ne csúszkáljon el rajta!

Adjunk ki nyomtatott mintalapokat a saját vagy választott népművészeti tájegység mintakincséről!

- Figyeljétek meg a díszítőelemeket, és emlékezzetek vissza a szüleitekkel történt beszélgetésre! Találtok-e olyan motívumot, amit esetleg említettek a szüleitek vagy a nagyszüleitek? Használjátok fel a díszítményeket a saját vajtartó díszítésére úgy, hogy arra a személyre gondoltok, akinek készítek! Melyik minta illene hozzá? Hogyan kellene átalakítani ahhoz, hogy tetszen neki?
- A díszítést készítsétek el úgy, hogy plasztikus jellege legyen!

Többféle megoldás együttes használata is lehetséges, kivághatjuk a mintát agyaglapból, ragasztjuk agyagpéppel az agyaghurkából készült mintát, de karcolhatjuk, vagy metszhetjük is a felületet. A lényeg a jól megfogható tárgyban rejlik, ami nem csúszik ki a kézről. Természetesen erre a fogantyú is megoldás.

SZAPPANTARTÓ AGYAGBÓL

Egyéni munka

Előzetesen adjunk házi feladatot!

- Figyeld meg otthon a mosdókaGYLÓtokat, készíts vázlatrajzot a méretéről, alakjáról!

Mutassunk műanyag szappantartót, lehetőleg élőben!

- Figyeljétek meg a tárgyat! Milyen problémák szoktak adódni vele? Mi a funkciója? Hogyan lehet elérni, hogy a nedves szappanról lecsurgó víz ne áztassa szét a szappant?

Mutassunk áttört jellegű magyar népművészeti mintákat (például padok támlája, szűrrátét)!

- Készítsetek egy átlagos szappan méretéhez, továbbá a saját otthoni mosdótok méretéhez, alakjához illeszkedő szappantartót a látott minták felhasználásával!

Érdemes kinyújtott agyaglapon dolgoznunk. Először a tárgy alakját vágjuk ki, majd tervezzük rá a mintát! Vigyázzunk, hogy körben elegendő keret maradjon ahhoz, hogy alacsony peremmel is el tudjuk látni a tárgyat! A minta kieső negatív formáit rácsszerűen vágjuk ki, hogy áttört díszítést kapjunk! A kiégetett tárgyat érdemes lakkozni, az áttetsző mázas égetés lenne ideális, de ez iskolai keretek között nem életszerű.

TEMATIKUS TERVEZÉS – PROJEKTTERVEZÉS

Néhány gondolat a vizuális kultúra tantárgy pedagógiai tervezéséről

A vizuális kultúra tanulói tevékenységeit bonthatjuk kisebb időegységekre, azaz készíthetünk úgynevezett tematikus terveket. Ezeknek a tematikus terveknek illeszkednie kell a *hosszú távú* és nagyobb időegységet lefedő *tervezés* dokumentumához, a tanmenetünkhöz, (aminek az elkészítését és jóváhagyását közvetlenül az iskola saját szabályozása, közvetve pedig a köznevelési törvény határozza meg). A hosszú távú tervezést is érdemes rugalmasan hagyni, ezért azt javasoljuk, hogy a tanmenet elkészítésekor a mindenkori tanév rendje legyen a mérvadó, ahol látszanak az ünnepek és ünnepélyek, tanítás nélküli munkanapok, erdei iskolák időintervallumai, csupa olyan tényező, ami miatt el szokott maradni a vizuális kultúra óra, a maga szerény heti egyszer negyvenöt perces alkalmával.

A tanév rendje mint naptár alkalmas lehet arra, hogy az összes hosszabb időt igénylő feladatot belevesszük (például kellékek és díszletek készítése ünnephez és egyéb programhoz, az adott osztályt érintő dramatikus előadáshoz).

Ekkor van lehetőség arra is, hogy a vizuális kultúra projekteket is időzítsünk (például a János vitéz feldolgozásához kapcsolódva), így információkat gyűjtsünk a kollégáktól (például az irodalomtanártól) a vizuális kultúrában kijelölt tananyagok és az egyéb tantárgyak kapcsolódási lehetőségeiről és óraszámbeosztásáról.

A tematikus tervek elkészítésekor figyelembe kell venni a vizuális kultúra tantárgy belső előzményeit, és amennyiben tantárgyközi kapcsolódással kívánjuk a tematikus tervet elkészíteni, tájékozódniuk kell a más tantárgyak már feldolgozott tananyagáról is.

A tanév során, amikor a tervezett projekt időszerűvé válik, jó, ha a tanulókat is bevonjuk a folyamatba. Fontos tudnunk a kérdéses (például magyar nyelv és irodalmi) témakörrel kapcsolatos érzéseiket, *attitűdjüket*, mert a gyerekek eredendő ellenérzéseit nehéz kompenzálni. Ekkor egyszerűen változtassunk, és ne erőlködjünk.

A következőkben arra szeretnénk (akár tanítható) példákat mutatni, milyen tanári és milyen tanulói tevékenységek, ismeretek azok, amikre szükségünk van akkor, amikor tantárgyközi kapcsolatokra építjük a vizuális kultúra feladatrendszerét.

Egyáltalán nem szeretnénk a mindentudó rajztanár szerepében tetszelegni, aki az összes tárgy módszertani tudásával felvértezve bármilyen „idegen” tantárgyi tartalommal képes kapcsolatot teremteni, ezért arra biztatjuk önt is, Kedves Kolléga, hogy támaszkodjon ilyen esetben is a KET (vagy helyi tanterv) szövegére, az időzítéshez pedig kérdezze meg a szakos kollégát.

Az első tematikus tervünk a magyar nyelv és irodalom KET anyagában 14 tanóra időkeretben feldolgozandó klasszikus témakör, Petőfi Sándor: János vitéz című művének a feldolgozásáról szól. A leírás részletezése egyben a projektszerű feldolgozásmód algoritmusát segítheti pedagógus szemmel végiggondolni, miközben a második tematikus tervünk közléséhez ennél egyszerűbb formát választottunk.

Tematikus terv Petőfi Sándor: János vitéz című művéhez

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- a látványokkal kapcsolatos objektív és szubjektív észrevételeket pontosan szétválasztja;

- látványok, vizuális jelenségek, alkotások lényeges, egyedi jellemzőit kiemeli, bemutatja;
- szöveges vagy egyszerű képi inspiráció alapján elképzeli és megjeleníti a látványt, egyénileg és csoportmunkában is;
- adott témával, feladattal kapcsolatos vizuális információkat és képi inspirációkat keres többféle forrásból.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

Vizuális művészeti alkotások megfigyelése, és egyéni véleményformálás során az objektív és szubjektív megállapítások szétválasztása, a látvány lényeges, egyedi művészettörténeti korszak jellemzőinek felismerésével és személyes gondolatok megfogalmazásával. A tapasztalatok (pl. képolvasás, látvány szöveges ismertetése a vizuális megjelenítés érdekében, eligazodás vizuális információk között) felhasználása az alkotás során is.

Adott tartalmi keretekhez (pl. irodalmi vagy médiaélmény, tanulók által közösen kitalált történet, személyes élmény) illeszkedő figurák, karakterek, terek, tárgyak, helyzetek, történet részletes elképzélése korábbi személyes vizuális tapasztalatok, emlékek inspiratív felhasználásával. Az elképzélések bemutatása és vizuális megjelenítése érdekében többféle forrásból (pl. könyvtár, internet, valóság) vizuális információk, képi inspirációk gyűjtése és megfelelő alkotó felhasználása egyénileg és csoportmunkában.

A tárgyi környezet különböző szempontú vizsgálata érdekében adott téma (pl. ünnepi és hétköznapi öltözet, dédszüleink világa, egyedi, személyes tárgyak, divat változása) vizuális és szöveges feldolgozása, információk keresése és rendszerezése különböző forrásokból (pl. könyvtár, internet, interjú készítése az érintettekkel, skanzen vagy helytörténeti kiállítás látogatása).

Fejlesztési feladatok és ismeretek – magyar nyelv és irodalom

- A mű szövegének közös órai feldolgozása
- A mű cselekményének megismerése, fő fordulópontjainak értelmezése
- A költői szöveg részletének és más médiumbeli megjelenítésének (rajzfilm, színmű, illusztráció, stb.) összehasonlítása
- (A szöveg néhány részletében a poétikai eszközök felismerése, szerepük értelmezése: verselés, szóképek, alakzatok)
- Alapvető verstani és műfaji fogalmak megismerése, alkalmazása a mű bemutatásakor)

Bár látszólag az utolsó két fejlesztési feladattal nem látjuk a közvetlen kapcsolódás lehetőségét, egyrészt motiváló a gyerekek számára vizuális kultúra tanárral irodalomról beszélgetni, másrészt a tananyagot valójában irodalomórán már megtanulják.

Képzőművészeti kapcsolódások a tematikus tervben

- A projekt előkészítése önálló vagy csoportos gyűjtőmunkát igényel. Gyűjtsetek képeket, szöveges információkat az alábbi választott vagy kapott témák egyikéről: XIX. századi viselet, huszárok, egyenruhák, fegyverek, pásztorok, betyárok faragásokon, falusi élet!
- Mutassátok be a gyűjtött képeket, mondjátok el azokat a legfontosabb információkat, amiket a választott témában találtatok!
- Csoportban készüljétek fel egy tipikus fantasy film egy kitalált jelenetének részletes leírására! Gondoljátok végig, hogy szoktak megjelenni az elképzelt lények (például sárkány, óriás), milyen sablonok és klisék társulnak a gondolkodásunkban a kitalált lényekhez, csodás helyszínekhez! Mutassátok be a jelenetet szövegesen egy-egy percben!

- Alkossatok véleményt műalkotásokról, amelyekben a valóság álomszerűen jelenik meg! (*Marc Chagall: A vörös ló, Gulácsy Lajos: Apparition, Max Ernst: Barbarians*). Hogyan kívánja a festő kiemelni, hogy nem a mindennapi valóságban játszódik a kép? Milyen eszközöket használ hozzá?
- Készítsetek illusztrációt a történet egy jelenetéhez, amelyben a valós elemek különös, csodálatos helyzetbe kerülnek (például utazás a griff madár hátán, az óriások között, tündérorszámban, küzdelem a sárkánnyal, boszorkányokkal)! Beszéljétek meg a választott téma kompozíciós lehetőségeit! Dolgozzatok A/3-as méretben, színes technikával (például olajpasztell, vegyes technikával olajpasztell anilines festékkel átfestve)!

A projekt utóélete – Másodlagos produktum

AZ OSZTÁLY JÁNOS VITÉZ KÖNYVE

Csoportmunka

Az elkészült alkotásokat szkenneljük be vagy fotózzuk le, majd az adott mű megfelelő szövegrészletével az *erre jelentkezők* otthon szerkesszék össze!

- Készítsetek közösen teljes értékű kép-szöveg sorozatot (kiadványt) az osztály munkáiból!

A párhuzamos osztályok cseréljék ki a szerkesztett mesekönyveiket, amelyek nyomtatott állapotban az eredeti művekkel kiállításaként is megjelenhetnek!

Alternatív *technikai* lehetőség az alkotómunkára

KÉTALAKOS KOMPOZÍCIÓ

Páros munka

A János vitéz című irodalmi mű olyan motiváló cselekményeket tartalmaz, amelyek alkalmasak a *papírnyomat* technika alkalmazására. A jelenetekhez kapcsolódó figurák kialakítása papírból lényegre törő, *nagy foltokban gondolkodó* vizuális kifejezést tesz lehetővé, ami a kompozíciós változatokban rejlt kísérletezést szolgálja egészen addig, amíg le nem ragasztjuk a papírfoltokat.

- Válasszatok János vitéz történetéből két figurát, és papírkivágással készítsétek el őket (például utazás a griffmadár hátán, János vitéz és az óriás, a sárkány és János vitéz, boszorkányok, a török pasa és János vitéz)!

A feladat kiválóan alkalmas a páros munka gyakorlására, hiszen a komponálási megoldások, az elemek felragasztása a közös lapra mind-mind kompromisszumot igényelnek, a gyerekek közötti tényleges kompromisszum a produktumon kompozíciós értelemben jelenik meg.

A papírmetszet vagy papírnyomat technikájáról itt kell szólnunk. A papírnyomat talán a legegyszerűbb sokszorosító eljárás. A kompozíció formáit, figuráit vágjuk ki sima felületű papírból, műszaki rajzlapból! A műszaki rajzlap könnyen festékezzhető és nyomata egyenletes folt lesz. A formákat ragasszák a képmezőnek megfelelő formájú alaplapra (amely szintén legyen műszaki rajzlap vagy karton)! Ragasztónak technokolt kell használnunk, mert gyenge ragasztó esetében a hengerelésnél feltépődhet a papír! A felragasztott kompozíciót festékező hengerrel festékezzük be! Ideális a művész boltokban kapható vízben oldható linófesték, de a tempera is megteszi (túl gyors száradását némi lenolaj hozzáadásával gátolhatjuk). Vékony fénymásoló papírt helyezünk a festékezett dúcra és ezt hengerelve nyomtassuk le! Kanállal is lehet nyomtatni, vagyis egyenletesen dörzsölni a papír felületét. Érdekesebb nyomtatot kapunk, ha az egyszerű műszaki karton mellett érdes felületű papírokat is használunk, például tapétát, krepp-papírt.

Megjegyeznénk, hogy a nyomtatás folyamatát érdemes tanári segítséggel kísérni, ez eléggé nehéz szervező munkát igényel. Például a következő órákon tanári segítséggel egy-egy csoport nyomtat, amíg az osztály többi része önálló tervezésen, vagy önálló ismeretszerzést igénylő feladaton dolgozik.

Elágazó jellegű feladattal is kapcsolódhatunk a János vitéz témakörhöz, ahol a *térábrázolás* lesz az a vizuális tartalom.

Egyéni munka

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET) – belépő

A térmegjelenítés különböző művészettörténeti korokban használt lehetőségeinek (pl. kiterített tér, frontális nézet, takarás, egy iránypontos perspektíva, fordított perspektíva) megfigyelése, megismerése műalkotások alapján.

Mutassuk *Brueghel: Bábel tornya*, *Csontváry Kosztka Tivadar: Taormina* című képeit!

- Figyeljétek meg a képeket és keressetek válaszokat az alábbi kérdésekre: Honnan látjuk a jelenetet, hol állna fotós, ha a kép egy fotó lenne? Miből érezzük a távolságot? Becsüljük meg, hány kilométert látunk be a képen!
- Az ellentétes nézőpont kiemelésére híres épületek fotóin is keressétek meg a fényképet készítő ember magasságát!

Használjuk a KET ajánlott műveit (például *Palazzo Farnese*, *Notre Dame* – nagy belmagasságú – belső tere) Mutassunk légifelvételt különböző épületekről (például *pisai épületegyüttes*, *zikkurat Ur városából*)!

- *Rajzoljátok meg*, mit lát János vitéz a griffmadár hátáról *vagy* rajzoljátok le János vitéz szemszögéből az óriások ebédlőjét! Használjatok filctollat és vízfestékes kevert technikát!

A kevert technika bár időigényesebb, de akkor is alkalmas, ha hetenként 45 perces órában dolgoznak a tanulók, hisz a felület festése a következő órára is átvihető. A festésnél visszakanyarodhatunk a Brueghel képre, és megfigyelhetik rajta a levegőperspektíva alkalmazását, ami majd a 7-8. osztály KET anyagában jelenik meg valójában.

A feladat egyébként változata annak, amit a Daidalosz és Ikarosz mondáéhoz kapcsolódva az ógörög művészettel összefüggésben ajánlottunk.

Néprajzi tartalmak megjelenítése a tematikus tervben

Az alsó tagozat négy éve alatt a gyerekek hangsúlyosan találkoznak a magyar népművészet minden ágával, a tánckultúrától a népdal- és népmesekincsen keresztül a népi díszítőművészetig.

Nem ismeretlen számukra, sőt, a tanterv elvárásai szerint *nagyon is ismerik* saját szűkebb környezetük néprajzát. Helytörténeti gyűjtemények, faluházak, skanzenek, múzeumok látogatása során megismerkedhettek a tanulók a magyar néprajz vizuális ismeretanyagának egy részével. Ismerkedjünk az iskola szűkebb környezetének saját tájegységének jellemzőivel, ennek hiányában egy szabadon választott, jól körülhatárolt tájegységgel! A néprajzi példákkal egyrészt alkotva befogadó módon találkoztak, másrészt remélhetően nem a turistáknak szóló „egyen kalocsai” mintakincset ismerték meg, ugyanis ily módon nem kerülhetnek közel a magyarság valós értékeihez, nem alakulhat ki a szülőföldhöz való kötődés.

Az alábbi feladatok szintén alkotva befogadó jellegüknel fogva kínálnak tanulói tevékenységet a kiskamaszok számára, vagy a János vitéz című irodalmi mű feldolgozásának kontextusában értelmet nyerő tárgykészítés alakjában, vagy a jellegzetes magyar tárgyi világ illusztratív célú, hitelesítő funkciót hordozó felhasználásával.

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- látványok, vizuális jelenségek, alkotások lényeges, egyedi jellemzőit kiemeli, bemutatja;
- alkotómunka során felhasználja a már látott képi inspirációkat;

- *adott témával, feladattal kapcsolatos vizuális információkat és képi inspirációkat keres többféle forrásból;*
- *különböző korok és kultúrák szimbólumai és motívumai közül adott cél érdekében gyűjtést végez, és alkotó tevékenységében felhasználja a gyűjtés eredményeit;*
- *adott tartalmi keretek figyelembevételével karaktereket, tereket, tárgyakat, helyzeteket, történeteket részletesen elképzeli, fogalmi és vizuális eszközökkel bemutat és megjeleníti, egyénileg és csoportmunkában is;*
- *a valóság vagy a vizuális alkotások, illetve azok elemei által felidézett asszociatív módon generált képeket, történeteket szövegesen megfogalmaz, vizuálisan megjeleníti, egyénileg és csoportmunkában is;*
- *nem konvencionális feladatok kapcsán egyéni elképzeléseit, ötleteit rugalmasan alkalmazva megoldást talál.*

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

A tárgyi környezet különböző szempontú vizsgálata érdekében adott téma (pl. ünnepi és hétköznapi öltözet, dédszüleink világa, egyedi, személyes tárgyak, divat változása) vizuális és szöveges feldolgozása, információk keresése és rendszerezése különböző forrásokból (pl. könyvtár, internet, interjú készítése az érintettekkel, skanzen vagy helytörténeti kiállítás látogatása).

Hagyományos magyar népi kultúra és a közvetlen környezet tárgyi világának megfigyelése és inspiratív felhasználása segítségével mai korunkra jellemző, értelmesen használható tárgy (pl. háztartási eszköz, játék, öltözet kiegészítő, telefontok, textil táska, tolltartó, szemüvegtok, de nem dísz tárgy!) tervezése és létrehozása tudatos anyag- és eszközhasználattal (pl. nemezelés, hímzés, szövés, fonás, agyagozás, bőrmunka).

Adott tartalmi keretekhez (pl. irodalmi vagy médiaélmény, tanulók által közösen kitalált történet, személyes élmény) illeszkedő figurák, karakterek, terek, tárgyak, helyzetek, történet részletes elképzelése korábbi személyes vizuális tapasztalatok, emlékek inspiratív felhasználásával.

Az elképzelések bemutatása és vizuális megjelenítése érdekében többféle forrásból (pl. könyvtár, internet, valóság) vizuális információk, képi inspirációk gyűjtése és megfelelő alkotó felhasználása egyénileg és csoportmunkában.

JEGYAJÁNDÉKOK

Csoportmunka

- Gyűjtsetek információt arról, hogy mit jelent a „jegyajándék” kifejezés! Beszéljétek meg, hol érdekes ehhez információt keresni! Mit jelentett a jegyajándék Kukorica Jancsiék korában? Készítsetek listát a talált tárgytypusról!

Mutassunk néprajzi tárgyakat, amelyek tipikusan jegyajándéknak készültek (például tükrös, mángorló, csigacsináló, orsókarika, keszkenő)!

- Keressetek válaszokat a látott tárgyakkal kapcsolatban az alábbi kérdésekre: Mire lehetett alkalmas, hogyan függ össze a díszítmény a funkcióval, és hogyan az egymáshoz tartozás kifejezésével? Használható tárgyak vagy szimbolikus tárgyak?
- A látott díszítőelemek felhasználásával a fiúk készítsék el egy tükrös modelljét dobozkartonból, a lányok pedig zsebkendő, mindkét tárgytypust Jancsi vagy Iluska összefüggésében!

A feladat finoman reagál a fiúk és lányok furcsán alakuló kapcsolatára, ami a látszólagos utálattól a bimbózó kapcsolatokig igen változatosan jelenik meg az ötödikesek életében, mindezt persze a meseszereplőkre vetítve, véletlenül se a készítőkre értve teszi.

Egyéni munka

Vetítsünk képeket pásztortárgyokról (például pásztorkészség, bicska, kutyagerinc, bogrács, ivócsanak, bot, karikás ostor, kanászbalta, kecskeduda, furulya), és vetítsünk fekete-fehér pásztorportrékat! (Az alsó tagozatos KET nevesíti is *Kunkovács László* kiváló pásztorportréit, ezzel visszakötődhetünk az előzetes vizuális ismeretekhez.)

- Találjátok ki, mire használták ezeket a tárgyakat a pásztorok! Melyik pásztorfoglalkozás tipikus tárgyai lehetnek?

Mutassuk *Izsó Miklós: Búsuló juhász, Táncoló paraszt* szobrait is!

- Kössétek a szobrot a János vitéz egy-egy jelenetéhez! Magyarazzátok a tartalmát a verses mese tartalmára utalva!
- Egy hosszában felezett A/3-as lapon rajzoljatok arányos emberi alakot, majd a lap két oldalán jelenítsétek meg a pásztorból lett huszárt! A két arcfél vagy emberfél között próbáljatok meg az eltelt időre, személyiségváltozásra is utalni!

Sokféle megoldást várhatunk el, a folyamatos átalakulástól a tankönyvszerű összehasonlító ábráig, a mereven álló, középen kettévágott figurától az Izsó-szobor mozdulatait visszatükrözőig, amit érdemes motiválnunk is.

- A háttérbe mindkét oldalon rajzoljátok meg a megfelelő személyes tárgyait. Melyek azok a tárgyak, amik huszárként is szolgálták? Milyen tárgyi környezettel tudtok utalni a két foglalkozásra?
- A hitelesség érdekében keressetek képeket magyar huszárkardokról, öltözékről!

Változatként a háttér elkészítéséhez gyűjthetnek motívumokat is, mind a pásztorvilágból, mind a huszárság jellegzetes vizuális megjelenéseiből.

Tematikus terv Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk című művéhez

Az alább közölt tematikus tervet ismét az irodalom tantárggyal összhangban terveztük, ahol *A Pál utcai fiúk* című regény szintén kötelező olvasmányként szerepel. Felhasználjuk az irodalmi alkotás mellett *Fabri Zoltán* filmjét is. A mű tartalmilag közel áll a serdülők személyiségvonásaihoz és alkalmat nyújt a múlt század eleji, de még fellelhető budapesti helyszínek vizuális vonásainak tudatosabb megismeréséhez. A regényre épülő vizuális projekt átvezethet a hatodik osztályba, ahol a vizuális kommunikációs és mozgóképi megközelítés nagyobb hangsúlyt is kaphat.

A mozgókép megjelenése a tematikus tervben

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- vizuális megjelenések, képek, mozgóképek, médiaszövegek vizsgálata, összehasonlítása során feltárt következtetéseit megfogalmazza, és alkotó tevékenységében felhasználja, egyénileg és csoportmunkában is;
- adott cél érdekében a megfelelő szempontok figyelembevételével térbeli, időbeli viszonyokat, változásokat, eseményeket, történeteket rögzít, megjelenít, egyénileg és csoportmunkában is.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

Példák alapján a hétköznapiakban, tanulási helyzetekben gyakran és szívesen használt médiumok (pl. fotó, mozgókép, online felületek, számítógépes játék) sajátosságainak, jellemző kifejezési eszközeinek (pl. használt képi és szöveges elemek aránya, mérete, kompozíciós elrendezések, képkivágások, színhasználat, kontraszt, fény-árnyék, világos-sötét alkalmazása, ismétlések szerepe, vágás, nézőpont, kameramozgás, időbeliség) megismerése. A tapasztalatok adekvát használata érdekében információk, vizuális inspirációk gyűjtése, különös tekintettel a figyelemirányítás és kiemelés célját szolgáló lehetőségekre.

Példák alapján időbeli változások, történések vizuális megjelenítésének megkülönböztetése (pl. folyamatábra, képregény, storyboard, fotósorozat, film), és egy rövid történet időbeli változás, folyamat vagy saját történet rögzítése a választott médium sajátosságainak figyelembevételével, egyénileg vagy csoportban.

Adott tartalmi keretekhez (pl. irodalmi vagy médiaélmény, tanulók által közösen kitalált történet, személyes élmény) illeszkedő figurák, karakterek, terek, tárgyak, helyzetek, történet részletes elképzelése korábbi személyes vizuális tapasztalatok, emlékek inspiratív felhasználásával.

Az elképzelések bemutatása és vizuális megjelenítése érdekében többféle forrásból (pl. könyvtár, internet, valóság) vizuális információk, képi inspirációk gyűjtése és megfelelő alkotó felhasználása egyénileg és csoportmunkában.

PÁL UTCAI PORTRÉK

Egyéni munka

Mutassuk Csók István: *Keresztapa reggelije*, Van Gogh: *Önarckép*, Dürer: *Önarckép*, Csontváry Kosztká Tivadar: *Öreg halász* című képeit!

- Figyeljétek meg a portrékat! Milyen korúak, mivel foglalkozhatnak, milyen társadalmi rétegből jönnek, mennyire lehetnek határozottak az életben a képeken látható emberek?
- A már ismert történet (*A Pál utcai fiúk*) szereplőinek tulajdonságait is beszéljétek meg! Próbáljátok a regény szereplőit megfeleltetni egy-egy bemutatott képnek, vagy gyűjtsetek egyéb képeket, fotókat, amelyen a szereplők karakterét érzitek megjeleneni! Indokoljátok is a „belevetítéseiteket”!

A vetített képanyagot nyomtatott formában is használjuk fel!

- A „kiválasztott” szereplőket vágjátok ki, és helyezétek olyan háttérbe, ami tulajdonságokra, élethelyzetekre utalhat! Alkalmazzatok vegyes technikát (fotó és rajzos kiegészítés), valamint alkalmazhatjátok a fotómontázs technikát is!

Alternatív feladat

OSZTÁLYFÉNYKÉP A PÁL UTCÁBAN

Csoportmunka

Mutassunk a mű korára, hangulatára emlékeztető osztályfényképeket!

- Figyeljétek meg a közös jegyeket az osztályfényképeken! Beszéljétek meg, mi okozhatja a furcsa merev nézést! Miből tudunk következtetni a gyerekek társadalmi állására, az aktuális társadalmi körülményekre? Figyeljétek meg az állandósult kompozíciót! Mik a szabályok?
- Készítsetek csoportfotót, osztályképet a látott képek tanulságainak felhasználásával! Válasszatok olyan effekteket a telefonotokon, aminek a használata erősíti a kor megjelenítését! Játshattok

a regény szereplőinek megjelenítésével is. Hogyan jelenítenétek meg a különböző szereplőket a csoportképen (például Nemeceket, a vezéralakokat)?

Nagyon tanulságos az elmúlt néhány évtized osztályfényképeit nézegetni, mert ezek nagyon élesen beszélnek az Európát érintő társadalmi változásokról, míg itt 5. osztályban inkább a feladat motiválása érdekében vizsgálhatnak a gyerekek osztályképeket, addig a későbbi években visszatérhet a gondolat már történelmi-társadalmi célú megfigyelések, következtetések vizuális alpanyagaként is.

RAJZOLT STORYBOARD

Csoportmunka

Mutassuk *Fábri Zoltán: A Pál utcai fiúk* című (1969) filmjének egy-egy jelenetét! (Fontosabb pillanatoknál merevítsük ki a beállítást, vagy nézzünk állóképi részleteket!)

- A filmképek kapcsán beszéljétek meg, milyen beállításokat, plánokat használt az operatőr! Hogyan kell ezeket technikailag elkészíteni? Milyen hatásokat ért el velük a jelenet, mit érzünk, mit értünk meg így?
- Készítsetek storyboard-ot egy választott szereplő jelenetbe illesztésével, de megváltoztatva az eredeti beállításokat!

A vázlatos rajzos képsorozatban alkalmazhatjuk a már fotóként alkalmazott szereplőnk fénymásolt kicsinyített karakterét is (például Nemecek Ernő találkozik Áts Ferivel a grundon. Induló képkocka Nemecek Ernő arca).

NINCS IS SEMMI BAJ, NINCS KONFLIKTUS

Csoportmunka

- Rendeződjétek kisebb csoportokba! Válasszatok ki a könyvből egy jellegzetes konfliktushelyzetet és játsszátok el úgy, hogy feloldjátok azt (például megváltoztatjátok a cselekményt, elmarad az „einstand”)!
- Állítsátok be egymást élőképbe a film/szöveg kulcsjeleneteinek megjelenítésére!
- Egy-egy ilyen beállítást rögzítsetek fotóval!

Majd a következő órán a kinyomtatott fotókkal dolgozzunk!

- Rajzzal, festéssel egészítsétek ki a rólatok fotózott képeket, változtassátok meg a kort, a háttérrel, vegyétek el a jelenet élet, vagy fokozzátok a kép jelentését!
- Készítsetek stop motion animációt a filmes eszközök legkisebb egységének (beállítás) és a mozgásábrázolás megfigyelésével (például Nemecek felszedi a golyókat, Áts Feri előbukkan a farakás mögül)!

A *technikai megvalósítás* lehet otthoni munka is, amelynek a produktumát a következő órán mutatják be.

Tér- és időbeli viszonyok megjelenése a tematikus tervben

A tematikus tervben arra szeretnénk példát ajánlani, hogy egy jól megérlelt, a tanulók számára motiváló tevékenységrendszer keretében hogyan tudunk olyan tartalmakat feldolgozni, amelyeket hagyományosan önállóan szoktunk tanítani, sőt inkább a rész megoldásokra koncentrálni feladatsorokban gondolkodunk.

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- *különböző művészettörténelmi korokban, stílusokban készült alkotásokat, építményeket összehasonlít, megkülönböztet és összekapcsol más jelenségekkel, fogalmakkal, alkotásokkal, melyek segítségével alkotótevékenysége során újrafogalmazza a látványt;*

- adott témával, feladattal kapcsolatos vizuális információkat és képi inspirációkat keres többféle forrásból;
- felismeri az egyes témakörök szemléltetésére használt műalkotásokat, alkotókat az ajánlott képanyag alapján;
- megfigyeléseit, tapasztalatait, gondolatait vizuálisan rögzíti, mások számára érthető vázlatot készít;
- adott tartalmi keretek figyelembevételével karaktereket, tereket, tárgyakat, helyzeteket, történeteket részletesen elképzeli, fogalmi és vizuális eszközökkel bemutat és megjeleníti, egyénileg és csoportmunkában is;
- nem konvencionális feladatok kapcsán egyéni elképzeléseit, ötleteit rugalmasan alkalmazva megoldást talál.

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

A térmegjelenítés különböző művészettörténeti korokban használt lehetőségeinek (pl. kiterített tér, frontális nézet, takarás, egy iránypontos perspektíva, fordított perspektíva) megfigyelése, megismerése műalkotások alapján (egyiptomi falfestmények, középkori miniatúrák, Brueghel: Bábel tornya, Leonardo da Vinci: Utolsó vacsora, Vermeer belső terei, Szent Péter-bazilika kollonád).

Az egy iránypontos perspektíva egyszerű szabályainak megismerése, és az ismeretek felhasználása kitalált tér ábrázolására épülő alkotó munkában.

A GRUND

Mutassunk művészettörténeti korok (például egyiptomi, reneszánsz, barokk) példáit a térábrázolás megfigyelésre!

- Alkossatok véleményt arról, melyik térábrázolás lenne a legalkalmasabb A Pál utcai fiúk című regény egyik helyszínéeként a grund megjelenítésére! Indoklásotokban támaszkodjatok a *regény leírására mint kapcsolódó ismeretanyagra!*
- Készítsetek a könyv eseményeinek tükrében szemléletes felülnézeti képet a grundról (például farakások, utak, faház, fűrészgép)!
- Az elkészült rendszerben jelek használatával rögzítsétek az eseményeket (például a vörösingések támadása)!

Szemléltethetjük a jól használható és érthető vizuális jeleket például egy történelmi atlasz egyik térképével is (például a „Kunok támadása”).

A perspektivikus térábrázolás megértését és későbbi alkalmazását az alábbi módon érdemes előkészíteni.

Előkészített, nyomtatott lapokon adjunk ki egy szögletes farakásról képeket! Az egy iránypontos perspektíva ábrázolási törvényeit a kép segítségével magyaráznunk kell, ezt nem nagyon fedezi fel senki magától.

- A megadott farakásból az iránypontba húzott vonalrendszer felhasználásával rajzoljátok tovább az egyforma farakások rendjét! A látott perspektív képek magyarázata alapján hogyan kell ábrázolnunk az egyre távolabbi farakásokat?
- Szereplőket is elhelyezhettek méretarányosan a rajzra (például szabadkézi rajzzal vagy montázs technikával, a perspektíva az emberre is hat).

Tárgyak és funkció megjelenése a tematikus tervben

Ebben a fejezet részben olyan, a tematikus tervhez közvetetten kapcsolódó feladatokat kívánunk bemutatni, ami kapcsolatot teremt az ifjúsági regénnyel, azzal a korról, amit megismertek, és a kapcsolódásból reagál vissza a mindennapi környezetünkre.

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- *adott koncepció figyelembevételével, tudatos anyag- és eszközhasználattal tárgyakat, tereket tervez és hoz létre, egyénileg vagy csoportmunkában is;*
- *látványok, vizuális jelenségek, alkotások lényeges, egyedi jellemzőit kiemeli, bemutatja;*
- *alkotómunka során felhasználja a már látott képi inspirációkat;*
- *célzottan vizuális kommunikációt szolgáló megjelenéseket értelmez és tervez a kommunikációs szándék és a hatáskeltés szempontjait kiemelve (embléma).*

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

A tárgyi környezet különböző szempontú vizsgálata érdekében adott téma (pl. ünnepi és hétköznapi öltözet, dédszüleink világa, egyedi, személyes tárgyak, divat változása) vizuális és szöveges feldolgozása, információk keresése és rendszerezése különböző forrásokból (pl. könyvtár, internet, interjú készítése az érintettekkel, skanzen vagy helytörténeti kiállítás látogatása).

Különböző korok és kultúrák szimbólumainak és motívumainak felhasználásával minta, díszítés tervezése, és a minta felhasználása tárgyak díszítésére választott célok érdekében (pl. saját pecsét, csomagolópapír, póló, táska, takaró, bögre) különböző technikák felhasználásával (pl. krumplics, papírnyomat; stencil/sablon, filctoll, textílfestés).

Hagyományos magyar népi kultúra és a közvetlen környezet tárgyi világának megfigyelése és inspiratív felhasználása segítségével mai korunkra jellemző, értelmesen használható tárgy (pl. háztartási eszköz, játék, öltözet kiegészítő, telefonok, textil táska, tolltartó, szemüvegtok, de nem dísz tárgy!) tervezése és létrehozása tudatos anyag- és eszközhasználattal (pl. nemezelés, hímzés, szövés, fonás, agyagozás, bőrmunka).

Egy választott tárgy, tárgytípus (pl. kedvenc tárgy, játék, hírközlési, közlekedési, konyhai eszköz, bútor) különböző történeti korokban és földrajzi helyeken való megjelenésének összehasonlító vizsgálata adott szempontok mentén (pl. funkció, anyag, forma, díszítés, környezetkárosítás) és a vizsgálat eredményeinek részletes szöveges és vizuális bemutatása (pl. tábla, prezentáció formájában).

A téma feldolgozásakor aktuálisan más tantárgy keretében tanult, korhoz illeszkedő művészettörténeti korszak jellemző műalkotása, vagy ökológia, társadalmi probléma témájában ismeretek és érzetek inspiratív és kreatív felhasználásával direkt vizuális kommunikációt szolgáló produktum létrehozása (pl. kiállítás plakátja, ökológiailag tudatos termékcsomagolás, rövid mozgóképi reklám, animált gif). A feladathoz kapcsolódóan gyűjtött vizuális információk, szöveges, képi inspirációk, és a korábbi vizuális megfigyelési tapasztalatok, adekvát képnyelvi eszközök felhasználása az alkotás során egyénileg és csoportmunkában is.

Reklámfilmek és hírműsorok példáiban a valós és fiktív elemek egyértelmű megjelenését keresve a befolyásolás lehetőségének felismerése. A példák megfigyeléséből származó tapasztalatok felhasználása játékos szituációk és gyakorlatok során (pl. képtelen reklám).

A felsorolt fejlesztési feladatokat és ismereteket áttekintve látható, hogy változtatott anyag tartalmak laza egységében fogunk ebben a részben gondolkodni.

Az első projekt témája a táska mint *tárgytípus*. A táska az egyik leggyakrabban használt tárgyi kellék környezetünkben. Bár a regény szereplői számára mást jelentett a tárgy, a mai kamaszok jelvényekkel és egyéb díszítéssel egyedivé tett táskái asszociációt jelenthetnek az *emlékmatervezéshez*. A gitt mint rágógumi ötlet a *média és befolyásolás* témaköre felé gazdagíthatja a tematikus tervet, a saját palack

tervezése az iskola szalán kötődik a témakörhöz, fő feladata, hogy fenntarthatósági szemléletet tükrözzön, továbbá a historizáló építészeti környezet vizsgálata is aktuális kapcsolódási pontot jelenthet.

A TÁSKA

Csoportmunka

- Csoportban gyűjtsetek szöveges és képi információkat az alábbi választott vagy kapott tárgyak egyikéről: például laptop táska, hegedűtok, vívó felszerelés táskája!
- Mit jelez egy *adott funkcióra* (például laptop, hegedű, vívó felszerelés tárolására) tervezett táska? Milyen az anyaguk, díszítésük, kidolgozásuk (például fogantyú, vállszíj, hátizsákszíj, görgő)?
- Milyenek voltak a régi iskolatáskák (például az 1960-as években, múlt század elején)? (lásd a regényt!)

Sokféle táska formájú tároló létezik. Kereshetünk történeti példákat a tárolásnak, táskáknak a bemutatására is, akár a magyar tárgykultúrában (például tarisznya, tarsoly, átalvető), figyelembe véve a forma, anyag, funkció jellemzőit is.

- Mutassátok be a gyűjtés/felkészülés produktumát!

Egyéni munka

- Készítsetek magyarázó rajzot saját táskátokról, ami megmutatja térbeli kiterjedését, formai karakterét, színét!
- Mutassátok be a rajzon, milyen összetevők kellene a használhatósághoz, mik a pusztán dekorációt szolgáló elemek! Mutassátok be a rajzon a tárgy hibáit, ahol szerintetek vagy a kivitelezés, vagy a tervezés szempontjából problémás a tárgy!

Elképzelhető a magyarázó jellegű vetületi ábrázolás is. (Ehhez szemléltetésnek használjunk a tárgyáról készült több nézőpontos ábrázolásokat!)

AZ ÉN TÁSKÁM

Egyéni munka

- A jelenlegi táskátok rajzát másoljátok át, és tervezetek rá új mintát dekoratív műalkotások részleteit!

Használjuk *(Piet) Mondrian, (Joan) Miró, (Paul) Klee, (Gustav) Klimt, M. C. Escher* műveit, vagy más dekorativitást mutató művészeti irányzathoz választott művet! A minta megtervezéséhez a felkínált képanyagból induljunk ki, de motiválhatjuk a szabad átirás lehetőségét is! Grafikai megvalósítása szabadon választott.

Mutassunk jelvényeken megjelenő emblémákat, amelyek a közösséghez tartozást fejezik ki! Mutathatunk *(Keith) Haring* rajzokat is, egyszerűségükkel, reduktív szemléletükkel segíthetik az emblématervezést.

- Tervezzetek olyan emblémát, jelvényt a táskátokra, amiben a ti személyiségetek jelenik meg!

A feladat megértését segítheti egy ilyen sajátos „lelki tükör” szöveges kiadása.

- Fogalmazd meg, mi jellemző rád, mi foglalkoztat a világ jelenségeiből (például tárgy, tevékenység, állatszeretet, tantárgy, természetjárás, sport)! Mi jellemző az osztályközösségedre? Szeretnéd-e, ha bárki azonosítani tudná, hogy ebbe az osztályba jársz?
- A kész személyes tervek alapján próbáljatok meg „közös” emblémát is tervezni, úgy, hogy látszódjon mindenki személyes érdeke is!

Valószínűleg az embléma nem készül el, nagyon sok egyéniség egyéni jeleit nem érdemes egy nagy közösbe beleszusakolni, vagy valamit (tehát valakit) el kell hagyni. Tipikusan alkalmas csoportban szervezni a tanulók munkavégzését, mert remek vitaalkalmat teremthetünk a gyerekek között, valamint

beleláthatunk az osztály szociometriájába is anélkül, hogy a „Kit vinnél magaddal a lakatlan szigetre?” típusú, jól ismert játékot eljátszanák. A feladatban visszakanyarodhatunk arra is, hogy *A Pál utcai fiúk* című könyvben milyen, *csoporthoz tartozás kifejezésére alkalmas* jelekkel találkozunk. Az akkori gyerekek milyen módját választották az együvé tartozás és az elkülönülés kifejezésének? Bátorabb rajztanárok behozhatják itt a „gang vagy börtöntetoválások” témakörét, például az ütőbüttyökön látható 1956 számsort.

GITT RÁGÓGUMI CSOMAGOLÁSA

Csoportmunka

- Készítsetek termékplakátot *Weisz vagy Gitt néven (A Pál utcai fiúk témához kapcsolhatóan)* rágógumi számára. Használjátok a fotómontázs és applikáció technikát! Törekedjete rá, hogy a termék csillámló, varázslatos közegbe illeszkedjen.

Használható képelem lehet a korábbiakban szereplőnek válogatott fotó is (például mint az Unicum plakátokon).

A feladat motivációját megteremthetjük azzal, hogy közösen megnézzük a „Rágógumi története” című kisfilmet, esetleg régi rágógumi reklámokat keresünk. Legtöbbje éppen eléggé abszurd tematikájú, szerkesztésű ahhoz, hogy beindítsa a kiskamaszkori alkotói folyamatokat.

- Készítsetek csoportmunkában rövid reklámfilmeket a kitalált rágógumihoz!

Gyakorolhatjuk a kifejező, túláradó színészi gesztusokat, mimikát, amivel bemutatjuk, hogy milyen jó rágni a rágógumit. Régi diavetítővel vagy írásvetítővel színes, irányított fényeket is alkalmazhatunk a megvilágításhoz és hangulatteremtéshez.

Alternatív változat

Elvihetjük a feladatot az undorító ízű rágógumik irányába is.

- Készítsétek el nagyon gusztusosan a (például fokhagymás-tejfölös, szardíniás, disznózsíros) rágógumi csomagolását!
- Írjatok kántálható, rigmusos reklámversikéket a förtelmes ízű rágógumi népszerűsítéséhez!

SAJÁT PALACK

Csoportmunka

Előkészítésül a jelenség alapú tanulás jegyében egy szokatlan tettet javasolunk. Borítsunk ki egy műanyaggyűjtő szelektív kukát! A feladatsor fenntarthatósági tartalma miatt alkalmas arra is, hogy ilyen jellegű témahét, tematikus nap tanulói tevékenységét gazdagítsa, vagy ennek keretében történjen a projekt előkészítése.

- Fogalmazzatok meg csoportban problémákat, amiket a kuka tartalmának áttekintésekor felfedeztek! Milyen típusú hulladékból van a legtöbb?
- A Pál utcai fiúk című regény korában mi kerülhetett az iskolai kukába? Mit ettek a gyerekek az iskolában, mit ittak, és miből? (Lehet, hogy könnyebb fordítani a kérdésem. Mit nem találtunk volna biztosan 100 évvel ezelőtt, miért?)
- Válasszatok ki egy hulladékot, és mutassátok be az „élettörténetét” rajzsorozatban! Hogyan került el idáig, az iskolába?
- Keressetek információkat arról, hogy milyen módon kell a műanyag hulladékot szelektálni!
- Készítsetek magyarázó ábrát kézzel vagy számítógéppel annak érdekében, hogy mindenki megértse a szelektív hulladékgyűjtés alapvető szabályait!
- Figyeljétek meg, hány eldobható üdítő italos palack található a hulladékok között!
- Javasoljatok olyan megoldásokat erre a problémára, amit ti magatok meg is tudtok tenni!

Reméljük, magától is előkerül egy olyan javaslat, hogy egy megvásárolt üdítő palackot többször is fel lehet otthon tölteni, hisz a feladat további menete erre alapul. Ha magától nem születik meg ez a megoldás, akkor fogalmazzunk meg rá célzottabb kérdést vagy feladatot!

Mutassunk képeket folyadék tárolására, szállítására vagy ivásra szolgáló tárgyakról, magyar néprajzi mintákról különböző történelmi korokból (például amfora, boros kanna, butella, ivócsanak, nagyszentmiklósi kincsből származó figurális edények, miskakancsó, vizes korsó, kulacs)!

Adjuk ki a képanyagot nyomtatott változatban is!

- Válasszatok ki két példát a látott képek alapján, és fogalmazzatok meg minden információt, amit a képeken látható edények formájából, díszítéséből nyertek! Fogalmazzatok meg, miért domború a díszítése, miért így alakították ki a száját, mennyire lehet tartós az anyaga! Miért jó, ha zárható, vagy mi lehet az oka, ha nyitott?
- Ezek mellett fogalmazzatok meg egy PET palackkal kapcsolatban is ugyanezeket a szempontokat! Miért ilyen az alakja, miben segíti a használatot? Beszéljétek meg azt is, mennyi az élettartama egy olyan PET palacknak, amit mindennap használtok! Mitől romlik el? Mitől válik egészségtelenné?

(Itt lehet mutatni a Coca-Cola üveg formafejlődését is. Hogyan szolgálja a rendeltetést a kólás üveg alakja? Hogyan vesztette el a forma a funkcióját a fél literes műanyag változatnál?)

Egyéni munka

- Tervezzetek egyedi védőburkolatot egy átlagos, boltban kapható műanyag palack számára, amit át lehet tenni egy másikra, ha már elhasználódott a palackunk! A terven tüntessétek fel, milyen anyagból készüljön! Gondoljátok ki, hogyan segíti az ital hidegen vagy melegen tartását a burkolat!

Az anyaghasználatot a lehetőségek ismeretében szűkítsük! Mintaképpen mutathatjuk (a már korábban megismert) kasírozott papír borítást, de textilből, bőrből, varrással, szegecseléssel, fűzéssel is elképzelhető a palack védőburkolata.

A következő órára hozzanak magukkal a gyerekek egy palackot!

- Tekerjétek körbe a palackot kartonnal úgy, hogy egy hengert kapjatok! Csomagoljátok be a palackot a kartonhengerrel együtt folpack fóliába, majd összetépett tapétaragasztós barna csomagolópapírral vonjátok be!

Hívjuk fel a gyerekek figyelmét, hogy kisebb cafatokra tépkedjék a papírt, és jól nedvesítsék át a darabokat a tapétaragasztóval! A papírdarabokat simítsák erősen a felületre, és az újabbakat átfedéssel ragasszák fel. 5-6 rétegben ismételjék meg a folyamatot. Figyeljünk arra, hogy a palack valóban cserélhető legyen, azaz a forma kialakítása ne kövesse szigorúan az egyedi formát!

Hagyjuk a tapétaragasztóval átitatott formát megszáradni!

Mutassunk az osztály érdeklődésére számot tartó díszítőmotívumokat, ami lehet népművészeti, a saját tájegységre jellemző motívumanyag, de lehet különböző történelmi korszakok jellemző díszítménye is!

- A megfigyelt minták felhasználásával díszítsétek a palackburkolatot úgy, hogy sajátotokénak érezzétek! Döntsétek el, plasztikus vagy síkbeli díszítést alkalmaztok! Miben segíti a használatot a papírból sodort minta, mire érdemes figyelni, ha festitek az elkészített tárgyat? Milyen problémát okozhat a vízfesték vagy tempera használata? Milyen módszerrel lehet könnyen sokszorosítani a kívánt mintát, hogy sordísszé váljon?

Kevésbé önálló gondolkodású osztály esetén szűkítsük le a képi motivációt (például mutassunk agyaghurka felrakásával plasztikusan díszített magyar népművészeti edényt)!

- Figyeljétek meg a képet! Hogyan lehetne hasonló, domború díszítményt papírból előállítani a palackburkolaton?

Például a sodrott papírcsíkot ugyanolyan módszerrel borítsák ismét tapétaragasztós papírral, ahogy az alap készült. Az is jó, ha zsinórt ragasztanak a felületre, amelyet könnyen lehet hajlítgatni és azt borítjuk tapétaragasztós papírdarabokkal.

- Díszítsétek az elkészült tárgyat úgy, hogy a társaitok munkájától jól megkülönböztethető, egyedi jellemzők alapján jól felismerhető legyen a saját munkátok!

A feladat értelmes folytatása más anyag felhasználásával készült tok vagy borító készítése.

- Válasszatok ki egy tárgyat, aminek szintén érdemes lenne saját tokot, borítást készíteni!

A kiskamaszok világában az értelmes, egyben használható tárgy fogalma gyakran beszűkül a mobiltelefonokra és annak tartozékaira, így a tárgykészítés feladatban is szívesen kapcsolódhatnak ehhez a tárgyhoz.

- Készítsétek el a választott tárgy tokjának szabásmintáját papírból, és győződjétek meg arról, hogy a szabásminta méretei és alakja alkalmassá teszik a használatra!
- Készítsétek el a megtervezett tárgyat tetszőleges anyagból (például bőrből, filcből, varrással, fűzéssel)! Gondoljatok a zárhatóságra is!

(Itt érdemes utalnunk arra, hogy mind a vizuális kultúra KET, mind a technika és tervezés KET tartalmaz alsó tagozaton annyi hasonló, anyaggal, eszközzel végzett tanulói tevékenységet, hogy a gyerekek elvileg válogathatnak a kivitelezés már megismert módszereiből. Természetesen a rendelkezésre álló anyagok és eszközök mindig befolyásolják a választott kézműves technikák alkalmazását, ezért a feladatokat a lehetőségek tükrében tervezzük meg.)

- A választott anyagból készült tárgy (például borító, tok) díszítményét tervezzétek meg úgy, hogy illeszkedjen stílusában a palackborítás stílusához, így egyrészt látható legyen a két tárgy összetartozása, másrészt azok személyes azonosítása!

Az épített környezet funkciója témához kapcsolódó tematikus tervek

A fejezetrészben ismét sajátos kapcsolatrendszer kialakítására szeretnénk példákat ajánlani. A tanulói tevékenységek önmagukban az első fejezet anyagában is szerepelhetnének, de mivel egy részük az iskola környezetétől való eltávolodást, a tanulmányi séta szituációját kívánja meg, és nem vegytisztán tartalmazza csak a környezetkultúra feladatait, inkább itt a helyük.

Az iskolaépületre és tanulási szokásokra reflektáló feladatok

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- látványok, vizuális jelenségek, alkotások lényeges, egyedi jellemzőit kiemeli, bemutatja;
- alkotómunka során felhasználja a már látott képi inspirációkat;
- adott témával, feladattal kapcsolatos vizuális információkat és képi inspirációkat keres többféle forrásból;
- különböző művészettörténeti korokban, stílusokban készült alkotásokat, építményeket összehasonlít, megkülönböztet és összekapcsol más jelenségekkel, fogalmakkal, alkotásokkal, melyek segítségével alkotótevékenysége során újrafogalmazza a látványt;
- adott koncepció figyelembevételével, tudatos anyag- és eszközhasználattal tárgyakat, tereket tervez és hoz létre, egyénileg vagy csoportmunkában is;
- adott téma vizuális feldolgozása érdekében problémákat vet fel, megoldási lehetőségeket talál, javasol, a probléma megoldása érdekében kísérletezik;
- nem konvencionális feladatok kapcsán egyéni elképzeléseit, ötleteit rugalmasan alkalmazva megoldást talál;
- felismeri az egyes témakörök szemléltetésére használt műalkotásokat, alkotókat az ajánlott képanyag alapján.

Példák alapján (pl. különböző korban, kultúrában, stílusban készült építmények, terek) a közvetlen környezetben található valós terek, térrészletek saját kezű vázlatrajzának (pl. buszmegálló, kapu/bejárati ajtó, iskola ebédlője, iskolai könyvtár, beszélgető sarok, büfé) áttervezése, átalakítása megadott valós vagy játékos funkció megvalósítása érdekében.

SAJÁT PALACK

Csoportmunka

- Az iskola egy emeletének bejárásával, helyszíni felmérésével készítsétek el az emelet alaprajzát!

A méretarányok megtartásának megkönnyítése érdekében használjunk négyzethálós papírt! Ha lehet, végezzünk méréseket a teremben és a folyosón! (Ideális esetben 3-4. osztályban teremalaprajz vagy szoba alaprajzának elkészítésével már foglalkoztak a gyerekek.) A közös méricskélés történhet csoportmunkában méteres léccel vagy mérőszalaggal. Óra előtt (szünetekben) is megoldható a feladat, ami élmény nyújt a gyerekeknek, egyben tudatos szemlélődésre készíteti őket.

- Tervezzétek át úgy az emeletet, hogy az megfelelően jelen korunk elvárásainak vagy a ti saját elképzeléseiteknek!

Fektessünk a megrajzolt alaprajzra áttetsző papírt, vagy a halványítva fénymásolt korábbi munkáikra is dolgozhatunk, ekkor láthatóvá válik a változtatás.

Új, esetleg meglepő igényeik kielégítésére új rendeltetésű tereket is tervezhetünk (például edzőterem, büfé az emeleten, szórakoztató sarok, nagy előadó, műhely, filmvetítő terem). A valós arányokra most is figyeljünk. Használjunk a vizuális kommunikációnak megfelelő jelzéseket színben, vonalvastagságban, szöveges kiegészítéssel.

Egyszerűsíthetünk a feladaton, ha nem készítjük el a megelőző alaprajzot, hanem már előre elkészített fénymásolt tervet használunk, a méretezés ekkor is elkészíthető, továbbá az új elképzelések is a fénymásolaton születnek. Legegyszerűbb, ha a tűzrendészeti menekülési útvonalak példányait fotózzuk le, mert biztosan nem fogja megtalálni senki ezek eredetijét.

A feladat projektváltozata

„A JÖVŐ ISKOLÁJA”

Előkészítő feladat, amely a projekt kezdete előtt minimum egy héttel kiadandó.

- Készüljétek fel egyénileg vagy csoportban az alábbi kérdések egyikének megválaszolásával. Készíthettek prezentációt is, vetíthettek képeket. A századforduló iskolaépületein miért van két bejárat, és a főbejárat előtt rács? Milyen külső jegyei vannak az iskolaépületeknek? Hogyan függ össze a folyosók szélessége, lépcsők kialakítása? Melyek az iskolai közlekedés íratlan szabályai?

Foglalkozunk a nagyméretű ablakok és a padok elhelyezésének összefüggéseivel is! Padsorok, hagyományos iskolai szokások, iskolai viselkedés leírásához használhatunk irodalmi példákat is (például *Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk*, *Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem*, *Fekete István: Tüskevár*, *Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig*, *Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön*). A gyerekek kérdezzék meg szüleiket, nagyszüleiket iskolai élményeikről. (Valamint helytörténeti gyűjteményekben gyakran megtalálhatók a környék iskolatörténeti dokumentumai, tárgyai, ezt is felhasználhatják a gyerekek a felkészülésre.)

- Miért vannak padok egyáltalán? Figyeljétek meg titokban egy-egy tanítási nap tantermi óráit! Hány percet töltünk kézírással naponta?

A téma előkészítésének részeként a gyűjtőmunkák prezentálása után érdemes az alábbi kérdésekre közösen keresni a választ, amit persze vizuálisan várunk majd el inkább.

- Hogyan képzelitek a tanítást tíz év múlva?
- Milyen eszközöket fogtok használni a középiskolában, egyetemen?
- Fogalmazzatok meg közös elképzelést arról hogy az iskolai oktatást érintő változások milyen belsőépítészeti változásokat hoznak a jövőben! Az elképzelést képpel, szöveggel magyarázzátok!

Mutassuk be épületbelső fotóján a középpontos perspektíva néhány egyszerű szabályszerűségét! Ez lehet fekete-fehér fotó régi iskolai tanteremről, ahol a lecsavarozott padosok, a kötelező kellékek is megjelennek.

Mutassunk jellegzetes művészettörténeti példákat is (lásd KET ajánlott művek listája)!

- Tervezzétek meg A/2-es méretben a jövő tantermét egy iránypontos perspektíva használatával! Használhattok különböző technikákat (például rajz, papír applikáció, festés, vegyes technika).
- Az elkészült alkotásokat mutassátok be a többi csoport tagjainak, és vitassátok meg a terv realizálását, illetve azt, hogy hogyan vélekedtek a vázlat alapján a jövő lehetőségeiről!

(Itt szerephez jut a realitásigény, azaz fontos megbeszélni azt, hogy mi látszik reálisnak, hogy mi a „sci-fi” összetevő a tervben.)

Tanulmányi sétához kapcsolódó tematikus terv

Természetesen az iskolák eltérő földrajzi elhelyezkedéséből következik, hogy az iskola környéke nem minden esetben nyújt elegendő motiváló látnivalót a következő feladatok megvalósításához ajánlott századfordulós klasszicizáló, historikus épített környezet formai jegyeinek tanulmányozására, hangulatának átélésére. Ilyen esetben érdemes az iskolán kívüli tanulói tevékenységeket erdei iskola, tanulmányi kirándulás adott helyszínére tervezni, ebben együttműködni az osztályfőnökökkel, kísérő tanárokkal, ha nem éppen mi magunk vagyunk ebben a funkcióban.

Tanulási eredmények (NAT)

A témakör tanulása hozzájárul ahhoz, hogy a tanuló a nevelési-oktatási szakasz végére:

- *adott téma vizuális feldolgozása érdekében problémákat vet fel, megoldási lehetőségeket talál, javasol, a probléma megoldása érdekében kísérletezik;*
- *nem konvencionális feladatok kapcsán egyéni elképzeléseit, ötleteit rugalmasan alkalmazva megoldást talál;*
- *felismeri az egyes témakörök szemléltetésére használt műalkotásokat, alkotókat az ajánlott képanyag alapján;*
- *adott témával, feladattal kapcsolatos vizuális információkat és képi inspirációkat keres többféle forrásból;*
- *különböző korok és kultúrák szimbólumai és motívumai közül adott cél érdekében gyűjtést végez, és alkotó tevékenységében felhasználja a gyűjtés eredményeit;*
- *különböző művészettörténeti korokban, stílusokban készült alkotásokat, építményeket összehasonlít, megkülönböztet és összekapcsol más jelenségekkel, fogalmakkal, alkotásokkal, melyek segítségével alkotótevékenysége során újrafogalmazza a látványt;*
- *adott koncepció figyelembevételével, tudatos anyag- és eszközhasználattal tárgyakat, tereket tervez és hoz létre, egyénileg vagy csoportmunkában is.*

Fejlesztési feladatok és ismeretek (KET)

A már tanult történelmi korszakokhoz kapcsolódó művészettörténeti korszakok jellemző építészeti stíluselemeinek megismerése, felismerése a klasszicista és historizáló magyar építészet fontos épületein (Steindl Imre: Országház, A. Clark: Lánchíd, Ybl Miklós: Operaház, Pollack Mihály: Magyar Nemzeti Múzeum). A megismert stíluselemek felhasználása a tanuló valós környezetében található valós terek, épületrészletek áttervezésére.

Az elképzések bemutatása és vizuális megjelenítése érdekében többféle forrásból (pl. könyvtár, internet, valóság) vizuális információk, képi inspirációk gyűjtése és megfelelő alkotó felhasználása egyénileg és csoportmunkában.

Vizuális művészeti alkotások megfigyelése, és egyéni véleményformálás során az objektív és szubjektív megállapítások szétválasztása, a látvány lényeges, egyedi művészettörténeti korszak jellemzőinek felismerésével és személyes gondolatok megfogalmazásával. A tapasztalatok (pl. képolvasás, látvány szöveges ismertetése a vizuális megjelenítés érdekében, eligazodás vizuális információk között) felhasználása az alkotás során is.

TERVEZZÜK ÁT AZ ISKOLA KÖRNYÉKÉT

Csoportmunka

Előkészítésként mutassunk képeket közismert historizáló épületekről! (*Steindl Imre: Országház, Clark Ádám: Lánchíd, Ybl Miklós: Operaház, Pollack Mihály: Magyar Nemzeti Múzeum, debreceni Nagytemplom, esztergomi Bazilika*)

- Figyeljétek meg a képeket, és beszéljétek meg, melyik épület melyik korból kapta a díszítőelemeit! Csoportosítsátok őket a jellemzők alapján! A csoportosításról készítsetek magyarázó rajtot vagy ábrát!

A feladat gyűjtőmunka részéhez ténylegesen induljunk útra az iskola környezetében található, legalább a századforduló táján épült historizáló épületek megtekintésére (ez vidéken kastély vagy kúriaépület, városi környezetben szinte mindenhol találunk legalább timpanonnal ékített épületeket).

- A séta során készítsetek vázlatrajtot vagy fotót! A vázlatokon vagy fotókon mutassatok meg minden olyan épületelemet, amit az ókori, középkori építészetből emeltek át az építészek! Minden olyan épületrész, díszítőelemet is dokumentáljatok, amit nem értetek, hogy miért került az épületre, vagy amit szokatlannak, viccesnek találtatok!
- Az iskolába visszaérkezve mutassátok be a gyűjteményt!
- Beszéljétek meg közösen, melyik gyűjtött épületrésznek mi a funkciója, és hogyan felel meg ennek! Azt is beszéljétek meg, melyik díszítmény nem funkcionális!
- Keressetek és dokumentáljatok olyan épületeket, amik valamilyen szempontból rosszak, tehát romosak, elévültek, vagy eleve rosszul tervezettek, ellentmondanak az épület használatának!

A klasszicizáló vagy historikus építészeti elemek között néha igen vicceseket is látni, nehezen érthető, miért húzkodnak meztelen puttók szenes csilléket, miért csákányoznak a kis bölcsődés testalkatukkal egy közintézmény homlokzatán. Vajon mi céljuk volt a századforduló környékén élt építészeknek egy-egy kiragadott görög-római motívum szerepeltetésével? Cél, hogy a gyerekek vegyék észre a részleteket, a részletek báját, szépségét és adott esetben a részletek között megbúvó humort is.

Ezek nyílt végű kérdések, de az alkotás során várjunk el rájuk választ, tehát az éppen épülő tudatosságot.

- Tervezzetek épületsort az előre megadott épülethomlokzatok folytatásaként! Munkátokban tartásotok be a jellemző arányokat! Az építészet is az emberi arányokat veszi figyelembe. Alkalmazátok a gyűjtőmunkátok során megismert épületelemeket a homlokzatok tervezésben (például boltíves ablak, timpanon, párkányzat)!
- Tervezzétek át historizáló stílusban, történelmi korok építészeti jegyeivel a település egy-egy jellegzetesen rosszul sikerült épületét, amely jellegtelenségével vagy igénytelenségével amúgy is megérett erre, esetleg a szűk környezetetek közbeszéde foglalkozik is vele!

(Például a '60-as évekből ott ragadt körzeti orvosi rendelő, újságosbódé maradványa.) Az elkészült átépítési tervekről indukált „társadalmi vita” rávilágíthat több értékes tartalomra az épített környezetben.

- Beszéljétek meg a kész tervek alapján, hogy a kiegészítések által jobb-e, vagy szebb-e az épület! Alapvető funkciójának javítására tartalmaz-e javaslatot (például akadálymentesítésre alkalmas rámpa *dór* oszloprenddel)?
- Hozzatok létre rajzban egységes stílusú településrészt! Figyeljétek arra, hogy a terveken lehessen látni a fő kapcsolódást!
- A térrészek közös alkotása során határozzátok meg a használt stílus fő szabályait, kötelező stíuselemeit!
- Tervezzetek olyan járműveket, tömegközlekedési eszközöket, amik illenének az áttervezett város „képébe”!

Változat

ATLASZOK ÉS KARIATIDÁK

Egyéni munka

Előkészítésül mutassuk azt a régi magyar dezodorreklámot, amelyben belvárosi kapuzatot tartó Atlasz szobor használ dezodort! Itt a médiatartalom illusztratív és motiváló célú, a film megtekintése nem képezi közvetlenül a fejlesztési tartalmat.

(Az alsó tagozat 1-2. osztály KET tartalmaz régi magyar reklámokat feldolgozó feladatot, ez itt újra előkerülhet.)

Mutassunk antik kariatidákat és a historizáló építészet atlaszait bemutató képeket is!

- Keressetek olyan tehertartásra (alátámasztásra) szoruló épületrészt az iskolában, vagy a tanulmányi kiránduláson látott és dokumentált épületrészek között, amit érdekesen meg tudtok oldani kariatida (azaz nőszobor) vagy atlasz szobor formájában!
- Rajzoljátok le a választott épületrészletet, majd rajzoljátok bele a képbe az elképzelt emberalakot!

Változat

ÉN VAGYOK AZ ATLASZ

Páros munka

- Használjátok ki a fotó nyújtotta perspektív rövidülést, és társatokat állítsátok be úgy, mintha tartana valamit (például erkélyt, tetőzetet, hidat), és fotózzátok le a megtévesztő beállítást! A fényképezőgépen vagy mobiltelefonotok képén folyamatosan ellenőrizzétek a látványt, amíg társatok „részévé válik” az épületnek!
- Az elkészült alkotások nyomtatott változataiból rendezetek kiállítást!

(Ha az internet keresőjébe beírjuk a *Pisai ferde torony* kifejezést, tömegével találkozhatunk hasonló megoldásokkal, amelyek szinte kötelező tartozékként kerülnek a közösségi fotómegosztás sablonötleteként a világot az idők folyamán. Egy-két ilyen kép bemutatásával jelentős időt spórolunk, hisz könnyebben megértik a tanulók a feladatot.)

BEFEJEZÉSÜL

A kézikönyv szerzőiként köszönjük, hogy kedves olvasónk megtisztelt bennünket a könyv elolvasásával, és eljutott a befejező, összegző gondolatokig is. Most sem írhatunk mást, mint amit a bevezetőben ígértünk. Reméljük, hogy a mindennapok gyakorlatára a könyv feladatötleteiből kellő segítséget kapott.

A világ változását követő (jelenségalapú tanulás) és ebben az új képírási módszerek felhasználását követő új KET fejlesztési feladatainak aktualitását az elmúlt időszak visszaigazolta, ezzel együtt olyan változásokat hozott saját tárgyunk pedagógiájában, ami miatt nehéz lenne az évtizedes megszokások mentén kikristályosodott módszertani megoldásokhoz visszatérni.

Az aktuális tanulási szükségleteket érdemes tehát átfordítanunk a projektfeladatok nyelvére. Jó, ha a gyerekek adott probléma megoldása érdekében önállóan vagy csoportban képesek információkat gyűjteni, amelyeket társaikkal meg tudnak vitatni. Jó, ha az információk között képesek szelektálni, és jó, ha mindeközben képesek használni a korszerű információhordozókat, gondolataikat szövegesen vagy vizuálisan érthetően el tudják magyarázni.

Reméljük, ajánlott feladatainkban választ tudunk adni a megváltozott szabályozás által felvetett új módszertani kérdésekre. Egyúttal visszautalnánk a bevezető szövegére. Kérjük, a közölt feladatrendszer kezeljék ugyanazzal a *mérlegelő* szemlélettel, amit sokszor várunk a diákoktól is. A feladatokat megfelelően szabják az adott tanulócsoporthoz érdeklődésére, felkészültségére, és természetesen alakítsák az adott környezet, iskola jellemzőihez, lehetőségeihez! Jó munkát kívánunk!